

วารสาร

(ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ม.ค. – เม.ย. 2569)

(Vol. 1 No. 1 January – April 2026)

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ราชนครินทร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

Rajanagarindra Journal of Humanities and Social Sciences for Local Development

ISSN 3088-3377 (Online)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ราชนครินทร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

Rajanagarindra Journal of Humanities and Social Sciences for Local Development

ISSN XXXX-XXXX (Online)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE RAJABHAT RAJANAGARINDRA UNIVERSITY

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม พัฒนาและสนับสนุนการเผยแพร่ความวิชาการ งานวิจัย ของคณาจารย์ทั้งภายในและภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิจัย นักบริหาร นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจ

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ราชนครินทร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มีนโยบายในการส่งเสริมเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงวิชาการ โดยครอบคลุมวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทัศนศิลป์ ดนตรี ภาษา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ และการพัฒนาสังคม

กระบวนการพิจารณาบทความ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ราชนครินทร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ดำเนินการเผยแพร่ผลงานวิชาการภายใต้แนวนโยบายการประกันคุณภาพที่เข้มงวด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนวิชาการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการกลั่นกรองบทความดำเนินการโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งสังกัดสถาบันอุดมศึกษาที่หลากหลาย เพื่อให้การประเมินมีความเที่ยงธรรมและครอบคลุมหลากหลายมิติทางวิชาการ

ประเภทของบทความ บทความวิจัย, บทความวิชาการ

ภาษาที่รับตีพิมพ์ ภาษาไทย, ภาษาอังกฤษ

กำหนดเผยแพร่

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

เจ้าของวารสาร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

เลขที่ 422 ถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 เบอร์โทร 038 515827

ที่ปรึกษา

อาจารย์ ดร.นฤชล เรือนงาม (รองอธิการบดี ม.ราชภัฏราชนครินทร์)

รองศาสตราจารย์ สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล ม.ราชภัฏราชนครินทร์

ดร.พรภิรมย์ ยอดบุญ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ราชนครินทร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เป็นวารสารที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการผลิตวารสารออกมาให้มีคุณภาพและตอบโจทย์ผู้อ่านได้อย่างดียิ่ง โดยวารสารจะมีผู้ทรงคุณวุฒิไม่น้อยกว่า 3 ท่าน และมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม พัฒนาและสนับสนุนการเผยแพร่ความวิชาการ งานวิจัย ของคณาจารย์ทั้งภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิจัย นักบริหาร นิสิตนักศึกษา และผู้ที่สนใจ โดยวารสารนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ถึง เดือนเมษายน 2569 ประกอบด้วย บทความวิจัยจำนวน 3 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง

ในนามกองบรรณาธิการขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ส่งบทความวิชาการและงานวิจัย พร้อมทั้งให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และที่จะขาดไปไม่ได้เลยก็คือคณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ทุ่มเท เสียสละทั้งแรงกายแรงใจเพื่อให้เกิดวารสารดังกล่าวขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการวารสารขอขอบพระคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกท่านที่เป็นแรงบันดาลใจและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

รองศาสตราจารย์สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล

บรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

สารบัญ

บทความวิจัย

1

แม่ธรณีกับผู้หญิง: ภาพสะท้อนบทบาททางเพศกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ผ่านมุมมองแนวคิดนิเวศสตรีนิยมและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ
กรณีศึกษา ชุมชนกะเหรี่ยงโพลั่วต้ายเหลือง จังหวัดอุทัยธานี

MOTHER EARTH AND WOMEN: REFLECTIONS ON GENDER ROLES AND ENVIRONMENTAL
CONSERVATION THROUGH THE LENS OF ECOFEMINISM & ECO-SPIRITUALISM A CASE STUDY
OF THE YELLOW YARN KAREN'S COMMUNITY IN UTHAI THANI PROVINCE

นัฐวุฒิ สิงห์กุล

17

การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

THE LEARNING MANAGEMENT WITH THE 5 STEPS TEACHING MODEL ON BUDDHIST
ETIQUETTE FOR GRADE 5 STUDENTS AT BANNONGK LAPHONGTHONG SCHOOL,
BUENGSAKAKHI DISTRICT, KAMPHAENGPHET PROVINCE

รัตนาวดี ป่านพลู

28

การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียน
โรงเรียนประจันตราชูราษฎร์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

PERCEPTION AND BEHAVIOR OF THAI MANNER EXPRESSION OF STUDENTS
PRACHANTARAJBAMRUNG SCHOOL, PRACHIN BURI PROVINCE

พัฒนพงษ์ แดงโชติ, วัชรพงษ์ สมสา, พรภิรมย์ ยอดบุญ

บทความวิชาการ

38

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อ
ลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

COMMUNITY BASED LEARNING IN SOCIAL STUDIES: A PEDAGOGICAL PROCESS FOR
REDUCING THE REPRODUCTION OF CULTURAL BIAS

ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล

แม่ธรณีกับผู้หญิง: ภาพสะท้อนบทบาททางเพศกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผ่านมุมมองแนวคิดนิเวสตรี
นิยมและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ กรณีศึกษา ชุมชนกะเหรี่ยงโพลั่วด้ายเหลือง จังหวัดอุทัยธานี
MOTHER EARTH AND WOMEN: REFLECTIONS ON GENDER ROLES AND ENVIRONMENTAL
CONSERVATION THROUGH THE LENS OF ECOFEMINISM & ECO-SPIRITUALISM
A CASE STUDY OF THE YELLOW YARN KAREN'S COMMUNITY IN UTHAI THANI PROVINCE

นัฐวุฒิ สิงห์กุล¹

Nattawut Singkul

Received 4/12/2025, Revised 11/12/2025, Accepted 6/2/2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศ ความเชื่อเรื่อง พระแม่ธรณีและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยงโพลั่วด้ายเหลือง จังหวัดอุทัยธานี 2) อธิบายบทบาทของผู้หญิงในฐานะตัวกลางเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติการระหว่างธรรมชาติ จิตวิญญาณ และระเบียบทางสังคม ภายใต้กรอบแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) และนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ (Eco-spirituality) การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาพิธีกรรมสำคัญของลัทธิเจ้าวัดในชุมชนบ้านภูเหม็น ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 20 คน ครอบคลุมผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้หญิงผู้มีบทบาทพิธีกรรม และสมาชิกชุมชนหลากหลายช่วงวัย ผลการศึกษาพบว่า ระบบความเชื่อของลัทธิเจ้าวัดจัดวาง “ผู้หญิง-แม่ธรณี-แผ่นดิน” เป็นแกนกลางของจักรวาลวิทยาทางสังคม โดยผู้หญิงไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์เชิงนามธรรม หากแต่มีบทบาทเชิงปฏิบัติการจริงในการกำกับพิธีกรรม การเกษตร และการรักษาความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงคู่ระหว่างเจ้าวัดกับแม่ย่าเพศชายกับเพศหญิง และโลกมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการควบคุมการใช้ทรัพยากรและการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ บทความเสนอว่าความรู้เชิงจิตวิญญาณของผู้หญิงกะเหรี่ยงเป็นรูปแบบหนึ่งของอำนาจเชิงนิเวศ (ecological authority) ที่ท้าทายกรอบการพัฒนาและนโยบายทรัพยากรของรัฐสมัยใหม่ และช่วยขยายความเข้าใจสตรีนิยมเชิงนิเวศในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำสำคัญ: กะเหรี่ยงโพลั่วด้ายเหลือง; ลัทธิเจ้าวัด; สตรีนิยมเชิงนิเวศ; เพศสภาวะ; จิตวิญญาณ; สิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article aims to 1) examine the relationship between gender roles, beliefs in Mother Earth, and environmental management within the Jaowat cult of the

¹ Corresponding author, email: tontawan_1@hotmail.com

อาจารย์ประจำภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Lecturer, Department of Anthropology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

Yellow Yarn Pwo Karen in Uthai Thani Province, and 2) analyze women's roles as symbolic and practical mediators between nature, spirituality, and social order through the lenses of ecofeminism and eco-spirituality. Employing an ethnographic approach, the study draws on participant observation, in-depth interviews, and ritual analysis conducted in Ban Phu Muen community, Huai Khot District. Twenty key informants, including spiritual leaders, ritual specialists, and community members across generations, participated in the research. The findings reveal that the Jaowat belief system positions women, Mother Earth, and land as the core axis of its cosmology. Women function not merely as symbolic representations but as active agents governing ritual practices, agricultural cycles, and ecological balance. Complementary dualities—between Jaowat and Mae Ya, men and women, and the human and supernatural realms—operate as cultural mechanisms regulating resource use and sustaining ethnic identity. This study argues that Karen women's spiritual-ecological knowledge constitutes a form of ecological authority that challenges state-centered development paradigms and contributes to a contextualized understanding of ecofeminism in Southeast Asia.

Keywords: Yellow Yarn Pwo Karen; Jaowat cult; Ecofeminism; Gender; Spiritual ecology

บทนำ

จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่าเดิมอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ของรัฐกะเหรี่ยงในปัจจุบันที่เมืองทวาย ประเทศพม่า ก่อนที่จะอพยพเข้ามาพึ่งบารมีของพระเจ้าแผ่นดินไทย ชาวกะเหรี่ยงได้อาศัยอยู่บริเวณเมืองที่เรียกว่ากวางมะรีในภาษากะเหรี่ยงหรือจังหวัดกาญจนบุรี บริเวณแม่น้ำแควน้อยแควใหญ่มาบรรจบกันซึ่งเป็นต้นสายของแม่น้ำแม่กลอง การอพยพครั้งนี้เข้ามาปะปนอยู่กับคนไทยและชาวกะเหรี่ยงไม่คุ้นชินกับรูปแบบการทำนาลุ่มจึงได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่า โดยยึดเอาลำน้ำเป็นเส้นทางของการเดินทางและการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่ภาคตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ตากและอุทัยธานี (พยงค์ ศรีทอง, 2537) โดยเส้นทางของการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวกะเหรี่ยงได้ปรากฏให้เห็นหลักฐานของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่กันมาอย่างยาวนานจนมีประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีความเฉพาะเป็นของตนเอง บางชุมชนยังสามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน

จังหวัดอุทัยธานี กระเหรี่ยงด้ายเหลืองอาศัยอยู่ใน 3 อำเภอ ประกอบด้วย 1) เขตอำเภอห้วยคต กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานมากที่สุดบริเวณตำบลทองหลาง กลุ่มนี้คือกะเหรี่ยงดั้งเดิมลัทธิเจ้าวัดและกะเหรี่ยงที่ต่อสู้เรื่องที่ดินทำกินและทรัพยากรธรรมชาติเพราะอาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ ความน่าสนใจคือการสูญสลายไปของลัทธิเจ้าวัดในหลายพื้นที่ของจังหวัดอุทัยธานี ในปัจจุบันศูนย์กลางของลัทธิเจ้าวัดจะอยู่ที่ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ และตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี ชุมชนกะเหรี่ยงเหล่านี้มีการรื้อฟื้น เสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เพื่อต่อรองกับความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยใช้ลัทธิเจ้าวัดเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณและพื้นที่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการปกป้องสิ่งแวดล้อมของชาวกะเหรี่ยงภายใต้นโยบายการพัฒนาป่าไม้และที่ดินของรัฐไทยในปัจจุบัน 2) ในเขตอำเภอลานสัก อยู่ที่ตำบลระบำ

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงดั้งเดิมมีทั้งสิ้น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านท่ามะนาว และบ้านห้วยวัง (กลุ่มห้วยวัง กลุ่มอีต้าง) กลุ่มนี้ คือ กะเหรี่ยงส่วนน้อยที่อยู่ร่วมกับคนไทยและเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากทางราชการ ในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เช่นการให้เงินช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การเป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มี อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่โดดเด่นที่ได้ไปร่วมงานต่างๆสำคัญของพื้นที่ในเขตตำบลระบือและอำเภอลานสัก แต่ในชุมชนทั้งสองแห่งไม่มีผู้นำทางจิตวิญญาณตามลัทธิความเชื่อแบบเจ้าวัด แต่มีผู้อาวุโสประจำชุมชนเป็นผู้นำในทางความคิดและการรวมกลุ่มร่วมในการพัฒนากับคนไทยพื้นราบ และ 3) เขตอำเภอบ้านไร่ โดยเฉพาะตำบลแก่งมะกรูดถือเป็นพื้นที่กันชน (Buffer Zone) ที่อยู่บนรอยต่อของผืนป่าภาคตะวันตกก่อนเข้าสู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งสิ้น 2 ตำบล คือ ตำบลแก่งมะกรูดและตำบลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ที่มีทั้งชุมชนกะเหรี่ยง และชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่ปะปนกับคนไทย

หากนับตามการนับถือลัทธิพิธีของชาวกะเหรี่ยงโดยหลักๆ พื้นที่บริเวณจังหวัดอุทัยธานี กาญจนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี มีกะเหรี่ยงอยู่ประมาณ 4 กลุ่มหลักๆที่ยึดถือตามความเชื่อ ประกอบด้วย 1) กะเหรี่ยงด้ายเหลืองที่ไหว้เจดีย์และนับถือพระศรีอารียเมตไตร ที่เรียกตัวเองว่า “ลุ่มบ่องสะเดิง” ที่เป็นลัทธิเจ้าวัด มีเจ้าวัดเป็นผู้นำความเชื่อทางประเพณีและจิตวิญญาณ กลุ่มกะเหรี่ยงด้ายเหลืองกลุ่มนี้ดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดสุพรรณบุรี 2) กะเหรี่ยงด้ายเหลืองที่ไหว้เจดีย์นับถือพระพุทธเจ้า ที่เรียกตัวเองว่า “ลุ่มบ่องเกียะ” ซึ่งคล้ายกะเหรี่ยงด้ายเหลืองลุ่มบ่องสะเดิง มีลัทธิเจ้าวัดเหมือนกัน 3) กะเหรี่ยงกลุ่มวิม่อง หรือกินน้ำสุก กะเหรี่ยงกลุ่มนี้อาจจะเคยนับถือด้วยชาวหรือเป็นกลุ่มลุ่มอวะ มาก่อน แต่ไม่ชอบพิธีกรรมที่เคร่งครัดและยุ่งยากแบบเดิม จึงเปลี่ยนคติหันมากินน้ำสุก กลุ่มกินน้ำสุกก็นับถือเจ้าวัด (โบงคู้) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับกลุ่มด้ายเหลือง กลุ่มกินน้ำสุกจะพบที่ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ในพื้นที่บ้านไต้ บ้านใหม่คลองอ้งวะที่มีชาวบ้านนับถือลัทธิกินน้ำสุก 4) กลุ่มลุ่มอวะหรือกลุ่มด้ายขาว กลุ่มนี้จะนับถือผีประจำตระกูลฝ่ายมารดาและสตรีอาวุโสในครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญในฐานะของการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อแบบเจ้าวัด แต่ที่แตกต่างกันคือจะไม่ยึดถือเจดีย์หรือไกร่ง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีบางส่วน ส่วนมากกะเหรี่ยงด้ายขาวจะมีที่จังหวัดกาญจนบุรีเป็นส่วนใหญ่

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับกะเหรี่ยงโพล่วหรือโป่วที่นับถือลัทธิเจ้าวัดในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี คือ การปรับตัวและผสมผสานความเชื่อและวัฒนธรรมบางอย่างรับเข้ามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมิติทางเพศ บทบาททางเพศและความสัมพันธ์ระหว่างเพศในทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การก่อรูปของวัฒนธรรมความเป็นชายและความเป็นหญิง จึงไม่สามารถแยกออกจากความหมายทางวัฒนธรรมของความเป็นชาติพันธุ์ได้ ดังนั้นหากวัฒนธรรมเกิดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ก็ย่อมทำให้วัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของความเป็นชายหญิงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมมาสู่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ สัมพันธ์กับการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงในเรื่องกรรมสิทธิ์ของที่ดินทำกินที่กระทบต่อความเชื่อเรื่องการสืบเชื้อสายและการครอบครองกรรมสิทธิ์ผ่านทางฝ่ายแม่ การสูญเสียสัญลักษณ์และองค์ความรู้ของผู้หญิงในความสัมพันธ์กับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การตัดขาดองค์ความรู้เหล่านี้จากการวางแผนการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะความรู้ของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีส่วนร่วมน้อยมากในกระบวนการพัฒนา โดยการพัฒนาในปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาในเชิงวัตถุมากกว่าจิตวิญญาณ การให้ความสำคัญกับตลาดและสินค้ามากกว่ามนุษย์และธรรมชาติ ที่มีลักษณะของการทำลายสิ่งแวดล้อมและทำให้ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวด้วยการหันกลับมาตั้งคำถามต่อการพัฒนา การให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ จิตวิญญาณและการเคารพธรรมชาติแบบตะวันออก ธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับผู้หญิง เช่น แม่น้ำคงคา พระแม่ธรณี

แม่โพสพ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเคลื่อนไหวของผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อรักษารากฐานสำคัญของชีวิตตัวเองภายใต้กระบวนการพัฒนาและวัฒนธรรมของความเป็นแม่ (Mies & Shiva, 1993)

อย่างไรก็ตาม แม้งานศึกษาด้านสตรีนิยมเชิงนิเวศและชาติพันธุ์จะให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังมองผู้หญิงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบหรือแรงงานดูแล (Care Labor) มากกว่าการเป็นผู้มีอำนาจเชิงจิตวิญญาณที่กำหนดความหมายของธรรมชาติและจักรวาลวิทยาทางสังคม ขณะเดียวกัน งานศึกษาชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยมักเน้นประเด็นการเมืองเรื่องที่ดินและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยยังให้ความสำคัญต่อมิติทางเพศและพิธีกรรมในฐานะโครงสร้างการจัดการทรัพยากรไม่มากนัก

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยเสนอว่าความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณีและลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยงโพล่งด้ายเหลืองไม่ได้เป็นเพียงระบบสัญลักษณ์ทางศาสนา หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่จัดวางบทบาททางเพศ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ผู้หญิงในระบบความเชื่อนี้ไม่ได้เป็นเพียงตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ หากเป็นผู้มีอำนาจเชิงนิเวศที่มีบทบาทกำกับพิธีกรรม การเกษตรและความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การศึกษาในครั้งนี้จึงมีส่วนช่วยขยายกรอบการวิเคราะห์ด้านสตรีนิยมเชิงนิเวศและชาติพันธุ์ศึกษา โดยเสนอให้เห็นมิติของเพศในฐานะโครงสร้างจักรวาลวิทยาและจิตวิญญาณซึ่งยังไม่ค่อยได้รับการอภิปรายในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานัก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศ ความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณี และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยงโพล่งด้ายเหลือง จังหวัดอุทัยธานี และ
2. อธิบายบทบาทของผู้หญิงในฐานะตัวกลางเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติการระหว่างธรรมชาติ จิตวิญญาณ และระเบียบทางสังคม ภายใต้กรอบแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) และนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ (Eco-spirituality)

จากช่องว่างทางความรู้และการวิจัยดังกล่าว นำมาสู่คำถามการวิจัย 2 ข้อที่สำคัญคือ 1) บทบาททางเพศในลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยงโพล่งด้ายเหลืองถูกสร้างและให้ความหมายผ่านจักรวาลวิทยาและพิธีกรรมอย่างไร 2) ผู้หญิงในระบบความเชื่อนี้ทำหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจเชิงนิเวศในการจัดการทรัพยากรและการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อย่างไร

แนวคิด ทฤษฎีและงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เพศ ธรรมชาติและอำนาจ: การสะท้อนผ่านแนวคิดเรื่องสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) และนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ (Eco-spirit)

แนวคิดเรื่องสตรีนิยมเชิงนิเวศ Ecofeminism เป็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างเรื่องของสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยากับเรื่องของผู้หญิงที่พัฒนาและเติบโตในฐานะของวาทกรรมที่ต้องการจัดการกับปัญหาในอดีตเกี่ยวกับการถูกกดขี่ขูดรีดผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับปัญหาทางด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม ภายใต้ระบบทุนนิยมแบบชายเป็นใหญ่ที่สร้างผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมและผู้หญิง ในความพยายามอ้างสิทธิ์และครอบครองทรัพยากรในฐานะผู้ที่มีอำนาจ ที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญในการมาบรรจบกันระหว่างนิเวศวิทยากับสตรีนิยม

แนวคิด Ecofeminism มีมุมมองแบบสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) และเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผืนแผ่นดิน (Women and Earth) เช่นเดียวกับพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์

บทบาทและการปฏิบัติการของผู้หญิงในเชิงสิ่งแวดล้อม นักคิดทางด้านสตรีนิยมเชิงนิเวศ ได้ให้ลักษณะแนวคิดเกี่ยวกับเพศสภาพที่เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกทางธรรมชาติ มุมมองของแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ ยืนยันว่านิเวศวิทยาไม่ได้จัดวางผู้หญิงในตำแหน่งของการครอบงำในเชิงอำนาจ แต่ค่อนข้างให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมสมดุลและสังคมที่เป็นความร่วมมือกัน ไม่ใช่เป็นการครอบงำโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (Laila Fariha Zein and Adib Rifqi Setiawan, 2017) โดยสาขาของการศึกษาของ Ecofeminism ได้แตกออกไปตามกรอบของการวิเคราะห์และวิธีการในการศึกษา เช่น สตรีนิยมนิเวศสายเสรีนิยม (Liberal Ecofeminism) สตรีนิยมนิเวศสายวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ (Cultural & Spiritual Ecofeminism) สตรีนิยมนิเวศสายสังคมนิยม (Socialist Ecofeminism) โดยการตีความของสตรีนิยมนิเวศสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดทางสังคม ศาสนา ศิลปะ ความยุติธรรมทางสังคม รวมถึงปรัชญาการเมือง

การวิเคราะห์แนวสตรีนิยมนิเวศ ทำการสำรวจความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงและธรรมชาติในทางวัฒนธรรม ศาสนา วรรณกรรมและประติมานวิทยา ที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างการกดขี่ธรรมชาติ (Oppression of Nature) กับการกดขี่ผู้หญิง (Oppression of Women) คู่ของความสัมพันธ์ที่สร้างการมองผู้หญิงและธรรมชาติเช่นเดียวกับทรัพย์สินสมบัติ ผู้ชายเช่นเดียวกับการเป็นผู้ปกครองหรือผู้ครอบครองวัฒนธรรมและผู้หญิง รวมถึงการเป็นผู้ครอบครองธรรมชาติ (Curators of Nature) เช่นเดียวกับคำถามที่ว่า ผู้ชายครอบงำผู้หญิง และมนุษย์ครอบงำธรรมชาติอย่างไร โดยเฉพาะกรอบคิดแบบสตรีนิยมนิเวศที่มองว่าระบบทุนนิยมสะท้อนคุณค่าวิธีคิดแบบผู้ชายเหนือกว่าและการสืบเชื้อสายฝ่ายพ่อ (Paternalistic and Patriarchal values) ในขณะที่สังคมที่มีวิถีทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ผู้หญิงเป็นผู้ที่ผลิตความมั่งคั่งในความเป็นหุ้นส่วนหรือความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ที่ไม่ได้ถูกลดทอนภายใต้กรอบคิดแบบทุนนิยม รวมทั้งตัดขาดการเชื่อมโยงกับชีวิต การทำงานและความรู้ของผู้หญิงที่เป็นผู้สร้างความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคง ดังเช่นที่ Shiva ได้โจมตีถึงความผิดพลาดของแนวคิดแบบตะวันตกภายใต้กระบวนทัศน์ว่าด้วยชายเป็นใหญ่ที่สร้างการพัฒนาและความก้าวหน้า ที่สร้างตีตราผู้หญิง คนกลุ่มอื่นว่าไม่ได้สร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือไม่สร้างผลผลิตให้กับระบบทุนนิยม

Shiva (1989) ได้แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนในประเทศอินเดีย ระหว่างพลังอำนาจนำของวิทยาศาสตร์ การพัฒนาภายใต้ลัทธิล่าอาณานิคม วิธีคิดแบบปิตาธิปไตย และระบบทุนนิยมที่ทำลายชีวิตและคุกคามการอยู่รอดของมนุษย์ ที่เชื่อมโยงกับความทุกข์ทรมานและความเข้าใจของผู้หญิงต่อสิ่งแวดล้อม ในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อรักษาชีวิตของชุมชนบนโลกเอาไว้ (Shiva, 1989) ดังเช่น อำนาจของผู้หญิงหลังพิชิตเฉลิมฉลองของขบวนการ Chipko ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าเพื่อรักษาป่าในอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือผ่านตัวอย่างคำบอกเล่าของผู้นำสตรีในชนบทที่มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม โดยการอธิบายหลักการของศาสนาฮินดูที่ได้แย่งความคิดแบบวิทยาศาสตร์และอาณานิคม ว่าสังคมยุคก่อนอาณานิคมทั้งหมดมีพื้นฐานอยู่บนอภิปรัชญาของสตรี ตัวอย่างเช่นหลักการดำรงชีวิตแบบ Prakriti ที่สะท้อนว่าผู้หญิงในชนบทที่เป็นชนพื้นเมืองที่เป็นผู้ใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมควรเป็นผู้ดูแลธรรมชาติโดยชอบธรรม ที่ควรมีการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้พิเศษของผู้หญิงในโลกที่สาม พวกเขาได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าถึงความเชี่ยวชาญในการเอาชีวิตรอด ดังที่ Shiva บอกว่าผู้หญิงโลกที่สามกำลังกอบกู้โอกาสในการอยู่รอดของทุกชีวิต พวกเธอกำลังวางรากฐานสำหรับการฟื้นฟูหลักการของผู้หญิงในธรรมชาติและสังคมและโดยผ่านการฟื้นตัวของแผ่นดินในฐานะผู้ค้าและผู้ให้บริการ (Shiva, 1989)

Eaubonne (1974) ชี้ว่าสตรีนิยมนิเวศ มีความสัมพันธ์กับการกดขี่และการครอบงำกลุ่มชายขอบทางสังคมทั้งหมด (Oppressive of All Marginalized Group) ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนผิวสี กลุ่มผู้หญิง เด็กและคนยากจน การกดขี่ครอบงำธรรมชาติ (Oppressive of Nature) ไม่ว่าจะเป็น น้ำ ดิน ป่าไม้ อากาศ แร่ธาตุและ

อื่นๆ ในหนังสือของเธอโต้แย้งว่า การกดขี่ การครอบงำ การขูดรีดและการทำให้เป็นอาณานิคมมาจากสังคมชายเป็นใหญ่แบบตะวันตกที่เป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ เช่นเดียวกับการทำลายความยุติธรรมทางสังคมทั้งหมด ไม่ใช่เพียงประเด็นของผู้หญิงและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ดังเช่นงานศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการครอบงำผู้หญิงและธรรมชาติจากวิถีคิดแบบผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่า (Eaubonne 1974; Griffin, 1978; Merchant, 1980)

ดังนั้น การเชื่อมโยงระหว่างนิเวศวิทยาและสตรีนิยม โดยใช้ตัวประสานที่เรียกว่าจิตวิญญาณ (Spiritualities) ภายใต้อารมณ์ที่ผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับโลก รวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างมิติในทางโลก (Secular) กับมิติของความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) ที่ไม่แยกขาดออกจากกัน ภายใต้อารมณ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ในพื้นที่ของชีวิตประจำวันที่ไม่ได้แยกขาดจากพื้นที่ทางการเมืองในประเด็นของสิ่งแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรในปัจจุบัน

แม้ว่าผู้หญิงทั่วโลกหาเลี้ยงชีพให้ครอบครัวและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศและความรู้ของผู้หญิง ผู้ชายมักจะถูกมองข้ามและไม่นับเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การวิเคราะห์เพศสภาพของการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงมีความจำเป็น โดยพิจารณาจากแง่มุมทางเพศของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (น้ำ ป่าไม้ ที่ดิน ฯลฯ) การบริโภคสินค้าและบริการ (การผลิตอาหาร การบริโภค ฯลฯ) และประสบการณ์ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม (มลพิษ สารเคมี การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ฯลฯ) ผู้หญิงและผู้ชายควรเป็นตัวแทนในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและนโยบาย มุมมองต่อเรื่องเพศในบริบทของสิ่งแวดล้อมจึงต้องตระหนักว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่ใช่กลุ่มที่เป็นเนื้อเดียวกัน ตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างทั้งอายุ ชนชั้นทางสังคม เชื้อชาติ ศาสนา รสนิยมทางเพศ และตัวแปรอื่นๆ ที่มีการต่อรองตอบโต้กันในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเพศกับสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องของมิติทางเพศและบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในงานชิ้นนี้จึงมุ่งใช้กรอบคิดข้างต้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางเพศกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การมองมิติทางสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับมิติเรื่องเพศ มิติทางจิตวิญญาณที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรม แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนา การต่อสู้ต่อรองของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในเรื่องของทรัพยากร ที่ดิน ป่าไม้และแม่น้ำในปัจจุบัน

เพศสภาพ สิ่งแวดล้อมและจักรวาล: ภาพสะท้อนบทบาททางเพศในอุษาคเนย์ เพศสภาพในกลุ่มชนพื้นเมืองหรือชนเผ่าของอุษาคเนย์จะตั้งถิ่นฐานหรืออาศัยอยู่ในป่าหรือภูเขาต่อมาเมื่อมีการอพยพโยกย้ายผ่านพรมแดนรัฐชาติต่างๆโดยยังชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียนที่เชื่อมโยงกับการล่าสัตว์และหาของป่า รวมทั้งการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบง่าย ๆ กับคนพื้นเมือง ที่ทำให้เกิดการสั่นไหวและพัฒนาของมิติทางอำนาจ เกียรติยศและการครอบครองทรัพย์สิน ในขณะเดียวกันวิถีแบบดั้งเดิมก็ได้รับผลกระทบจากภาวะของความทันสมัยและนโยบายการพัฒนาของรัฐศูนย์กลาง ดังเช่น การประกอบอาชีพและความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงจากวิถีการทำไร่หมุนเวียนและระบบเศรษฐกิจเฉพาะของตัวเอง เข้าสู่ธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ภายใต้การสนับสนุนจากรัฐส่วนกลาง ได้ผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์ไปสู่การเป็นผู้ทำลายที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ จากวิถีการทำไร่และการเผาป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพทางเพศจากเดิมที่เชื่อเสียง เกียรติยศและการได้รับความนับถือ ก็ไม่พบว่าเพศใดมีคุณค่าที่เหนือกว่า (ปราณี วงษ์เทศ, 2549)

สิ่งที่น่าสนใจคือ ระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จักรวาลวิทยาจะถูกแบ่งตามเพศออกเป็นคู่ เช่น ตะวันออก-ตะวันตก บน-ล่าง ผู้ชาย สว่าง-มืด ผู้หญิง พระจันทร์-พระอาทิตย์ เป็นต้น อำนาจในสิ่งที่เหนือธรรมชาติก็จะถูกแบ่งออกเป็น เทพเจ้าแห่งสายฟ้า แม่โพสพ ทั้งเทพและเทพีช่วยกันดูแลที่ดิน ความสามารถใน

การผลิตของผู้หญิงที่จะเกี่ยวข้องกับนาข้าวเสมอ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวจึงเน้นบทบาทของผู้หญิงโดยมีผู้ชายอยู่รอบนอก ในขณะที่เดียวกันในช่วงพิธีกรรมสำคัญบางอย่างผู้ชายก็อาจจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในขณะที่ผู้หญิงอยู่รอบนอก ดังนั้นบทบาททางเพศจึงขึ้นอยู่กับเวลาของตนเองและความเป็นใหญ่ของผู้หญิงและผู้ชายที่หมุนเวียนสลับกันไปมา

การจัดวางบทบาทและความสำคัญของความเป็นแม่ในชุมชนชาติพันธุ์ โดยใช้ตัวอย่างการถือผีปู่ย่าจากตระกูลแม่ในภาคเหนือของไทย ความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถนและผีปู่ตาในลาว และการถือผีนัดในพม่าเพื่อชี้ให้เห็นบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในสังคมต่างๆ ในด้านบทบาทหน้าที่ทางพิธีกรรม ผู้หญิงในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จะมีบทบาทในเชิงพิธีกรรมมากกว่าผู้ชาย มีบทบาทและสถานะทางสังคมสูงกว่า ทั้งนี้โลกทัศน์ ความเชื่อ อำนาจของกลุ่มคนในภูมิภาคอุษาคเนย์ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้น มีการแบ่งอำนาจตามความเชื่อได้โดยใช้สถานภาพทางสังคมที่ถูกกำหนด โดยใช้ความสูงต่ำโดยอายุหรือความเป็นอาวุโส และอำนาจที่กำหนดโดยเพศสภาพหรือเพศภาวะ (ปราณี วงษ์เทศ, 2549) ผู้หญิงเป็นผู้ควบคุมศาสนาพื้นเมืองและความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิม จากตัวอย่างศาสนาและความเชื่อที่ในพม่าและลาวพบว่า ศาสนาและความเชื่อก็ก่เกิดในสังคมที่ผู้หญิงมีบทบาทในการควบคุมระบบเศรษฐกิจ มีโครงสร้างทางสังคมที่สืบเชื้อสายทางแม่หรือสังคมแบบมาตาธิปไตยและผู้หญิงมีสถานภาพสูงในครอบครัว ผลกระทบจากการมีศาสนาใหม่จากภายนอกเข้ามาแทนที่ภายใต้แนวคิดที่ว่าหญิงเป็นเพศที่มีมลทินจึงทำให้ผู้หญิงสถานภาพต่ำกว่าชาย และส่งผลทำให้ผู้ชายมีสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง (ปราณี วงษ์เทศ, 2549; Hayashi, 1992; Hayashi, 1993; Hayashi, 1996) เช่นเดียวกับลักษณะเฉพาะในทางศาสนาที่สามารถจัดวางบทบาทของชายและหญิงอย่างสมดุลกัน มีความสามารถในการปรับตัวและลดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น บทบาทของความเชื่อแม่กับพุทธศาสนาว่า แม่ถือเป็นผู้ให้กำหนดลูกชาย เมื่อลูกชายเติบโตเป็นผู้ใหญ่แม่ก็เป็นผู้ส่งมอบลูกชายให้กับวัดและพุทธศาสนา ทำให้ลูกชายสามารถเปลี่ยนผ่านสถานภาพและสถานะไปสู่การบรรลุนิพพานได้ ในขณะที่ลูกสาวหรือผู้หญิงแม้ว่าจะไม่สามารถบวชในพระพุทธศาสนาได้แต่ก็สามารถร่วมทำบุญและทำหน้าที่อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้ จึงไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างความเป็นผู้ชายกับผู้หญิงในสังคม เช่นเดียวกับโลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาสามารถที่จะผสมผสานและอยู่ร่วมกันได้อย่างประนีประนอมและไม่ขัดแย้งกัน (สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา, 2545)

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ดังเช่นการนับถือผีจึงเป็นการแสดงออกถึงความต้องการที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษหรือสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานและคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นเรื่องของการต่อรอง การเคารพและสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องผียังสร้างความผูกพันในครอบครัวและเครือญาติ ดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่ใช้ศาสนาในการสร้างความสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวกัน (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, 2559)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เพื่อทำความเข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมจากมุมมองของผู้คนในชุมชน การเก็บข้อมูลประกอบด้วย 1. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมลัทธิเจ้าวัดและกิจกรรมชีวิตประจำวัน 2. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำทางจิตวิญญาณ แม่ย่า ผู้หญิงผู้ประกอบพิธีกรรม และสมาชิกชุมชน 3. การวิเคราะห์พิธีกรรม สัญลักษณ์ และคัมภีร์ความเชื่อของชายกะเหรี่ยงโพลว ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) โดยเชื่อมโยงข้อมูลภาคสนามกับกรอบแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ตรวจสอบผ่านการเปรียบเทียบแหล่งข้อมูล (triangulation) และการสะท้อนบทบาทนักวิจัย (reflexivity) ในฐานะผู้สังเกตและผู้ตีความความหมายทางวัฒนธรรม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยตระหนักว่าความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณาไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกลาง หากแต่ถูกสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง นักวิจัยอยู่ในสถานะ คนนอกของชุมชนกะเหรี่ยงโพล่งด้วยเลื่อง แต่มีการทำงานภาคสนามอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งเอื้อให้เกิดความไว้วางใจและการเข้าถึงพิธีกรรม ความเชื่อ และประสบการณ์ชีวิตของผู้ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม สถานะของนักวิจัยในฐานะนักวิชาการจากสังคมกระแสหลักย่อมมีผลต่อกระบวนการเก็บข้อมูล ทั้งในแง่การคัดเลือกเรื่องเล่า การตั้งคำถาม และการตีความความหมาย นักวิจัยจึงใช้การสะท้อนตนเองอย่างสม่ำเสมอ (reflexive journaling) ควบคู่กับการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง (triangulation) และการเปรียบเทียบมุมมองของผู้ให้ข้อมูลต่างช่วงวัยและบทบาททางสังคม เพื่อลดอคติในการตีความ

นอกจากนี้ การนำเสนอผลการวิจัยไม่ได้มุ่งแทนที่เสียงของชุมชน หากแต่เป็นการตีความร่วม (co-interpretation) ที่พยายามรักษาความหมายจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล ในขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ เพื่อทำให้ประสบการณ์เฉพาะถิ่นสามารถสนทนากับองค์ความรู้ทางวิชาการในระดับที่กว้างขึ้น

ผลการวิจัย

ร่างกาย พิธีกรรม ธรรมชาติ : ในโลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงโพล่ง ในชุมชนกะเหรี่ยงโพล่งของจังหวัดอุทัยธานี ชีวิตของผู้คนดำเนินไปอย่างสัมพันธ์ลึกซึ้งกับธรรมชาติ พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิม ร่างกายของมนุษย์ในโลกทัศน์นี้จึงไม่ใช่สิ่งเดี่ยวโดด แยกขาดออกจากกัน แต่เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับต้นไม้ ผืนดิน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างละเอียดอ่อน ความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกสะท้อนผ่านพิธีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย พื้นที่ที่เด็กเกิดมา สายสะดือจะถูกนำไปใส่กระบอกไม้ไผ่และแขวนบนต้นไม้ที่เลือกอย่างตั้งใจ พิธีนี้ไม่ใช่เพียงธรรมเนียมหลังคลอด แต่เป็นการผูกชะตาเด็กกับธรรมชาติ การเติบโตของต้นไม้ถูกมองว่าเป็นภาพสะท้อนอนาคตของเด็ก ต้องเลือกต้นไม้ที่ตรง แข็งแรงและสวยงามในการผูกสายสะดือ ในขณะเดียวกันชื่อกะเหรี่ยงจะถูกตั้งผ่านพิธีเรียกขวัญ เพื่อให้ขวัญเข้าสู่ร่างและเริ่มต้นชีวิตอย่างสมบูรณ์

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการมีลูกชายลูกสาว สำหรับชาวกะเหรี่ยงมองว่าเป็นเรื่องของบุญวาสนาของแต่ละคน การมีลูกชายหรือลูกสาวถือเป็นบุญวาสนาทั้งพ่อและแม่ ถ้าหากมีลูกผู้หญิงก็จะเป็นลูกของพ่อวาสนาของพ่อ ในขณะเดียวกันถ้าได้ลูกผู้ชายก็ถือเป็นวาสนาของแม่ พ่อแม่จะโชคดี โดยชาวกะเหรี่ยงจะอธิษฐานว่าขอให้ลูกมีเต้า มีพื้มีน่องให้อยู่ร่วมกันเป็นมิตรที่ดี เนื่องจากมนุษย์อยู่คนเดียวไม่ได้ ถือว่าเป็นเรื่องไม่ดี ต้องมีเป็นคู่ ถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องมีภรรยามีลูก ถ้ามีภรรยาไม่มีลูกก็ถือว่าเกิดมาสูญเปล่า หากตายไปถือว่าตายฟรี ไม่มีใครสืบทอดสืบทอดมรดก ประเพณีวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องเจ้าวัดและแม่ย่าชาวกะเหรี่ยงโบราณเล่าขานและบอกกล่าวเรื่องราวเหล่านี้มาแต่ดั้งเดิม โดยส่วนใหญ่เมื่อชาวกะเหรี่ยงแต่งงานผู้ชายมักจะเข้ามาอยู่กับบ้านของผู้หญิง หากเป็นกะเหรี่ยงกลุ่มอื่นก็ต้องมานับถือลัทธิเดียวกับผู้หญิง นับถือด้วยเลื่องตามฝ่ายหญิง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวกะเหรี่ยง ลูกคนสุดท้ายต้องเป็นผู้หญิง ส่วนใหญ่ถ้ากะเหรี่ยงด้วยเลื่องจะต้องอยู่กับพ่อแม่ ส่วนลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วมักจะออกไปอยู่ข้างนอกกับภรรยา ยกเว้นหากเป็นลูกคนเดียวหรือคนสุดท้ายก็จะอยู่กับพ่อแม่ตัวเอง

การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นเสมือนภาษาที่บ่งบอกอัตลักษณ์ตัวตน ตัวอย่างเช่น เด็กหญิงที่ยังไม่เป็นสาวก็จะสวมชุดขาว ส่วนผู้หญิงในวัยสาวจะเปลี่ยนมานุ่งสวมชุดสีแดง ในขณะที่ผู้ชายไว้ผมมัดจุกนุ่งโสร่ง และโพกผ้าที่ศีรษะ โดยเฉพาะเจ้าวัดหรือผู้ช่วยเจ้าวัดที่ต้องรักษารูปแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด เจ้าวัด

จะสวมใส่เพียงผ้าฝ้ายขาวตลอดชีวิต สวมใส่ลูกประคำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นคำปฏิญาณทางร่างกายว่าตนจะดำรงอยู่ด้วยศีลบริสุทธิ์ สีของผ้า จึงกลายเป็นภาษาของความศรัทธาในความเชื่อแบบลัทธิเจ้าวัด

ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงจะต้องรู้จักการทอผ้า การทอผ้าถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่จะต้องมีการทอผ้าด้วยกี่เอวสำหรับไว้ใช้ในครัวเรือนในชีวิตประจำวันและขายให้กับคนนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเสื้อทอกะเหรี่ยง ผ้าซิ่น โสร่งของผู้ชาย หรือถุงย่าม ที่ผู้หญิงกะเหรี่ยงโดยเฉพาะลูกหลานเจ้าวัดยังคงทำสืบทอดต่อกันมา อีกทั้งการประกอบพิธีกรรมไหว้เจดีย์ศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยง ชาวบ้านในชุมชนจะนุ่งห่มเสื้อผ้ากะเหรี่ยงเข้าร่วมในพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด ในชุมชนกะเหรี่ยงโดยเฉพาะชุมชนกะเหรี่ยงบ้านภูเหม็น ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคด จังหวัดอุทัยธานีนั้น การผ้าทอผ้าถือเป็นกิจกรรมของสถาบันครอบครัวที่มีการสืบทอดจากแม่สู่ลูกสาว จากผู้อาวุโสสู่คนรุ่นใหม่และทำมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการทอผ้าถือเป็นบทบาทหน้าที่ในชีวิตและวัฒนธรรมรวมถึงจิตวิญญาณของผู้หญิงกะเหรี่ยงอยู่ตลอดเวลา

เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ร่างกายถูกตรวจสอบผ่านพิธีที่เรียกว่า เสาะดาว้อง เพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ก่อนเข้าร่วมพิธีศักดิ์สิทธิ์ เช่น งานไหว้เจดีย์ ดังนั้นหากมีการละเมิดทางเพศหรือผิดจารีต หนุ่มสาวต้องยอมรับและให้ผู้ใหญ่ทำพิธีขอขมาต่อแม่ธรณี พิธีนี้ทำให้เห็นว่าร่างกายของหนุ่มสาวเป็นเรื่องสาธารณะที่ชุมชนต้องร่วมกันดูแล เพราะความไม่บริสุทธิ์อาจกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์โดยรวม เมื่อถึงช่วงของการแต่งงานสร้างครอบครัวในพิธีแต่งงาน ความเชื่อเรื่องขวัญและความสัมพันธ์กับแม่ธรณีปรากฏชัดเจน เจ้าสาวล้างเท้าเจ้าบ่าวด้วยน้ำขมิ้น ทั้งคู่ถูกผูกข้อมือเรียกขวัญ และต้องใช้ชีวิตร่วมกัน 3 วันโดยไม่ออกจากบ้าน การแต่งงานจึงเป็นการจัดวางร่างกายให้เข้ากับระเบียบของจักรวาล หากพิธีกรรมมีความผิดพลาด เช่น อยู่กันก่อนแต่ง มีการเลี้ยงสุราเหล้าในพิธีแต่งงาน ซึ่งขัดกับกฎของลัทธิเจ้าวัด เมื่อเสร็จพิธีจะต้องไปขอขมาต่อเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ บอกกล่าวแม่ธรณีเพื่อแก้บาปที่เพื่อทำให้ชีวิตคู่ราบรื่น

ในด้านสุขภาพ ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดได้ทั้งจากเหตุทางกายและการผิดผี หากขวัญหายต้องทำพิธีผูกแขนเพื่อเรียกขวัญกลับคืนมา การใช้สมุนไพร ขมิ้น การเป่า การประคบยังคงถูกใช้ควบคู่กับการแพทย์สมัยใหม่ แสดงให้เห็นว่าสุขภาพไม่ใช่เรื่องของร่างกายเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในท้ายที่สุด ความตายเป็นช่วงเวลาที่ย่างกายคืนกลับสู่ผืนดิน แม้ปัจจุบันจะทำพิธีศพในวัดตามระบบพุทธ แต่ยังมีการจุดเทียนขมิ้น เรียกขวัญ และทำบุญส่งผู้ตายตามความเชื่อดั้งเดิม ความตายจึงไม่ใช่จุดจบแต่เป็นการเปลี่ยนสถานะของร่างกายไปสู่อีกโลกหนึ่งที่ชุมชนยังคงดูแลผ่านพิธีกรรม สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ในโลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลือง ร่างกายคือสื่อกลางระหว่างคนและธรรมชาติ ทุกช่วงชีวิตคือการกลับไปเจรจากับผืนดิน ต้นไม้ เจดีย์ และพลังของขวัญ ร่างกายของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองจึงเป็นร่างกายที่ดำรงอยู่ร่วมกับจักรวาลอย่างไม่แบ่งแยกขาดไม่ได้

โลกร้อนและการดับร้อน: มโนทัศน์เรื่องพระแม่ธรณีและลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยง จากคำสัมภาษณ์ที่บันทึกด้วยตัวหนังสือภาษากะเหรี่ยงปนมอญหนังสือเล่มนี้ตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นและเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีข้อความที่น่าสนใจระบุว่า

“ถ้าเจดีย์ไม่มี ชาวกะเหรี่ยงก็จะไม่เชื่อถือ โลกเราก็จะร้อนไปเรื่อย ๆ เจดีย์ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้าง เป็นสิ่งที่เทวดา สิ่งที่ยิ่งใหญ่เป็นคนสร้างทั้งปะกากะญอ ตองสူ บะเวี กะโผล่วเป็นพี่น้องกัน ทุกคนมากันแล้วชาวกะเหรี่ยงโดนกระทำมานานแล้ว เป็นคนยากไร้ ไร้แผ่นดิน ลำบากลำบากมานาน ขอให้นึกถึงบุญคุณของแม่แม่ธรณี กะเหรี่ยงในแผ่นดินทางตะวันออกคือเจ้าวัด เป็นพ่อ ส่วนกะเหรี่ยงในทางตะวันตกคือแม่ พระศรีอารีย์ (อารีย์โผล่ว) องค์สุดท้ายเป็นพระพุทธรูปเจ้าของชาวกะเหรี่ยงแน่นอน กะเหรี่ยงเราถ้าปฏิบัติตัวไม่ได้จริง ๆ ก็เข้าไม่ถึง” (เจ้าวัดอ้วน เยปอง บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

โลกทัศน์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนความเชื่อเรื่องของลัทธิเจ้าวัด ในการให้ความสำคัญกับเจ้าวัดและแม่ย่า รวมทั้งการเคารพนับถือเจดีย์ พระแม่ธรณี พระศรีอารียเมตไตรย์ รวมถึงการเกิดขึ้นของลัทธิเจ้าวัดที่ประกอบด้วยตัวแทนฝ่ายหญิงฝ่ายชายที่เปรียบเสมือนพ่อแม่ พิธีกรรมต่างๆจึงต้องเริ่มจากพ่อแม่ การเคารพต่อเจ้าของแผ่นดินที่ให้ที่อยู่อาศัยซึ่งก็คือ พระแม่ธรณี รวมทั้งการปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดั้งเดิม พิธีกรรมความเชื่อ ที่อยู่บนฐานของศีลธรรมและคุณธรรมแบบเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อม

สภาวะของผู้หญิงในโลกทัศน์กะเหรี่ยงด้ายเหลืองจึงมี 2 ด้าน ด้านแรกคือผู้สร้าง อีกด้านหนึ่งคือผู้ทำลาย แต่สิ่งที่น่าสนใจคือความเชื่อที่ว่าความสงบสุขบนโลกล้วนเกิดขึ้นจากผู้หญิง การกระทำของผู้หญิงที่ในตำราของเจ้าวัดบอกไว้ชัดเจนว่า ผู้หญิงคือผู้ทำให้โลกร้อน โลกสงบสุขหรือร้อนเย็นก็ได้ ผู้หญิงสร้างโลกและเปลี่ยนโลก ในขณะที่ผู้ชายไม่มีทางที่จะกระทำสิ่งเหล่านี้ได้เช่นเดียวกับผู้หญิง ผู้หญิงจึงมีคุณลักษณะของการเป็นผู้ประณีประนอม ผู้สร้างสรรค์ ผู้แก้ปัญหา ไม่ใช่การทำลาย การเอาชนะหรือแข่งขันแบบผู้ชาย

“โลกมันร้อน โลกจะมีภัยอะไรต่างๆ มันจะสงบร้อนหรือว่าร้อน ผู้หญิงเป็นคนสร้าง ผู้หญิงจะทำให้โลกร้อนก็ร้อน ถ้าโลกจะสงบลงหรือเย็นลงก็ต้องเป็นเพราะผู้หญิง ผู้ชายไม่มีทาง ในตำราเจ้าวัดอธิบายไว้อย่างนี้ ดังนั้น ผู้หญิงต้องทำให้ดีขึ้น ผู้หญิงต้องออกความคิด ให้ความคิด ผู้หญิงผู้ชายต้องมาคุยกัน สังคมมันถึงจะสงบได้” (เจ้าวัดมองตะลิตะ บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

จิตวิญญาณแห่งป่า: วัฒนธรรมกะเหรี่ยงด้ายเหลืองกับทรัพยากรธรรมชาติ รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยทัศนคติของชาวกะเหรี่ยงมองว่าจิตวิญญาณของพวกเขายู่ในธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้) หากไม่มีสิ่งเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะเป็นกะเหรี่ยงลัทธิเจ้าวัดด้ายเหลืองที่สมบูรณ์ได้ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองจึงสัมพันธ์เกื้อกูลกับธรรมชาติ ชาวกะเหรี่ยงจะให้ความสำคัญกับธรรมชาติรอบตัว เช่น ต้นไม้ใหญ่ในโลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงไม่นิยมตัดไม้ใหญ่ หากมีต้นไม้ใหญ่แผ่ปกคลุมครอบคลุมบริเวณชายคาบ้าน ชาวกะเหรี่ยงจะไม่ตัดต้นไม้ทิ้ง หากต้องการขยายขยายจะใช้วิธีการย้ายออกไปปลูกบ้านบนพื้นที่ใหม่ เราจึงพบเห็นพื้นที่ป่าย่อยๆของชุมชนมีซากบ้านเรือน หรือโคกร้างที่ร้างอยู่กลางป่า หรือในพื้นที่เจดีย์เจ้าวัดเก่าหากไม่มีใครสืบทอดก็จะปล่อยทิ้งเอาไว้ ที่ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นป่าขนาดย่อมขึ้นมาได้ในพื้นที่ของหมู่บ้าน

สิ่งที่น่าสนใจคือทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ ดินน้ำ ป่า เชื่อมโยงกับพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยง โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจดีย์ ทั้งในเรื่องของอาหารจากธรรมชาติที่จะนำมาใช้ในการทำบุญ การทำเทียนสำหรับจุดในงานวันไหว้เจดีย์ที่จะต้องเป็นขี้ผึ้งจากธรรมชาติ เดิมชาวกะเหรี่ยงจะต้องเข้าป่าหาน้ำผึ้งในช่วงเดือน 5 ที่จะได้น้ำผึ้งบริสุทธิ์และรสชาติดี รวมทั้งขี้ผึ้งที่เหลือจากการคั้นเอาน้ำผึ้งสามารถเอามาใช้เป็นวัตถุดิบสำคัญของการทำเทียนไหว้เจดีย์ที่ถือว่าเป็นบริสุทธิ์ที่สุดและได้บุญมากที่สุด ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม นโยบายการจัดการทรัพยากรและป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นการประกาศเป็นพื้นที่ต้นน้ำขั้น 1 หรือการประกาศเขตอุทยาน เขตวนอุทยาน เขตป่าสงวน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าป่าล่าสัตว์และเก็บของป่าได้ดังเช่นอดีต ทำให้ต้องพึ่งพาซื้อขี้ผึ้งจากพื้นที่อื่นๆ เช่น กำแพงเพชร หรือจากร้านค้าในชุมชนที่รับมาจากต่างพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่อาจจะไม่ได้ทำมาจากรังผึ้งแท้ๆและส่วนใหญ่ทำจากไขมันสัตว์ที่ขัดต่อความเชื่อของลัทธิเจ้าวัด ที่ส่งผลต่อพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องบุญของชาวกะเหรี่ยง ที่มองว่าการปฏิบัติดังกล่าวจะไม่ได้บุญ

“ถ้าไม่ใช้เทียนขี้ผึ้งมันก็บาป แต่ถ้าใช้เทียนตลาดก็จะบาปมากกว่า ธรรมดาเดือน 3 เดือน 4 เดือน 5 เราต้องไปตีผึ้ง เพื่อเอาขี้ผึ้งมาทำบุญ แต่เดี๋ยวนี้ไปไม่ได้แล้วเพราะป่าไม้ไม่อนุญาต ก็ต้องอาศัยซื้อต่อจากคนที่ไปได้ ที่เขาไม่นิยมเอาเทียนตลาดเพราะ เพราะว่าเจดีย์ไม่ถูกกับเนื้อสัตว์ น้ำมันจากสัตว์ มันเป็นบาป” (เจ้าวัดอ้วน เยปอง บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

เมื่อผู้หญิงคือแผ่นดิน : บทบาทในเชิงเกษตรกรรม พิธีกรรมและหัตถกรรม “แม่ธรณี (หือทะหลุยมั้ง) อยู่ในประวัติศาสตร์ของประเพณีวัฒนธรรม เปรียบเทียบว่าแม่ย่าเป็นพระแม่ธรณี อยู่คู่กับพระแม่ธรณี ที่ทำพิธีกรรมอะไร แม่ย่าต้องทำก่อน ในเจดีย์จะมีสัญลักษณ์แทนแม่ย่าตั้งคู่กันกับเจ้าวัด สมมติทำบุญปีหนึ่งถ้าไม่มีผู้ชาย ผู้หญิงก็ทำได้ แต่ถ้ามีแต่ผู้ชาย แต่ผู้หญิงไม่มีไม่ได้เลย แต่ว่าถ้าไม่มีเลยก็ต้องเอาคู่อื่นมาแทน ” (แม่ย่า เชาวะเยียโพล่ว บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

แม้ว่าความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงจะยกย่องและให้ความสำคัญกับผู้หญิงในด้านของพิธีกรรมและกล่าวว่า ผู้หญิงคนสำคัญที่มีบุญคุณกับชาวกะเหรี่ยงคือพระแม่ธรณีและแม่โพสพ สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงก็คือการจัดวางบทบาทระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในเชิงพิธีกรรมที่ค่อนข้างมีความเท่าเทียมหรือให้อำนาจกับผู้หญิงที่มากกว่าผู้ชายในบางบริบท ดังคำกล่าวที่บอกว่า ผู้หญิงถือว่ามีสำคัญในชุมชนกะเหรี่ยง หากไม่มีผู้หญิงก็อยู่ไม่ได้ การทำพิธีกรรมก็จะมีแม่ย่าเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสำคัญก่อนเจ้าวัด ซึ่งถือเป็นตัวแทนของแม่ธรณีที่จะต้องบอกกล่าวเจ้าของแผ่นดินก่อน “เราอาศัยหลับนอน หากินอยู่กับแผ่นดิน ต้องเคารพแม่ธรณี ทุกอย่างต้องเริ่มต้นจากแม่ธรณี อย่างทำไร่หมุนเวียนก็ต้องบอกกล่าวและเคารพแม่ธรณี” (แม่ย่า เชาวะเยียโพล่ว บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

ในบทบาทของเจ้าวัดผู้ชายกับแม่ย่าผู้หญิงมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น กรณีที่เจ้าวัดจะไปทำบุญข้างนอกและถ้าหากต้องมีการทำพิธีเกี่ยวกับเจดีย์ในช่วงวันพระ ถ้าหากว่าเจ้าวัดอยู่คนเดียวจะไม่สามารถทำพิธีได้อย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าหากแม่ย่าอยู่คนเดียวจะสามารถกระทำพิธีกรรมได้ทุกอย่างด้วยตัวเอง เพราะโลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงมองว่าผู้หญิงเสมือนเป็นแม่ธรณี แผ่นดินก็คือแม่ธรณี สิ่งมีชีวิตทุกอย่างไม่ว่าคนสัตว์ พืช เกิดอยู่บนโลกก็อยู่บนแม่ธรณี ที่ถือเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ มนุษย์อยู่กับพื้นดินต้องมีความเคารพในแม่ธรณี วิถีชีวิตและพิธีกรรมทุกอย่างจึงต้องเริ่มจากแม่ธรณี เช่น การทำไร่ การเริ่มต้นหยอดข้าว การปักสะดุ้ง ต้องเคารพแม่ธรณี ก็จะต้องมีการเอาน้ำขมิ้น ดอกไม้ เทียน และเงินหนึ่งสลึงไปขอขมาและขอซื้อที่ดินกับแม่ธรณีเป็นประจำทุกปีในช่วงเวลาของการเพาะปลูกหรือการเก็บเกี่ยวของชาวกะเหรี่ยงด้วยเหลือลัทธิเจ้าวัด

นอกจากนี้ผู้หญิงยังเป็นผู้แทนของนางข้าว หรือพิ้อโฮยว ในภาษาไทยคือแม่โพสพ ที่จะต้องมีผู้นำในพิธีกรรมนี้ในช่วงก่อนหรือหลังวันไหว้เจดีย์หรือปีใหม่ของชาวกะเหรี่ยง โดยมากนิยมทำหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยผู้หญิงที่จะเลือกเป็นผู้แทนของพิ้อโฮยวได้จะต้องเป็นผู้หญิงอาวุโสที่เป็นหญิงม่ายหรือเป็นคนโสดอยู่คนเดียวคู่ครอง การเป็นแม่โพสพก็ต้องปฏิบัติตามศีล 5 และห้ามมีการแต่งงานใหม่ ทำให้ในปัจจุบันหลายหมู่บ้านไม่มีพิ้อโฮยวเนื่องจากมีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดทำให้ละเว้นพิธีกรรมนี้ไปเหลือเพียงชุมชนเจ้าวัดที่แก่มะกรุต อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานีเท่านั้นที่ยังปฏิบัติกันอยู่

พิธีกรรมต่าง ๆ ชาวกะเหรี่ยงจะใช้น้ำขมิ้นเป็นพื้นฐานของการชำระล้าง การสร้างความเป็นสิริมงคลและความเคารพ ในการทำพิธีกรรมทุกอย่าง อาทิ การไหว้หน้าเจดีย์ การปักน้ำสะดุ้ง (ฉัตร) โดยส่วนใหญ่การพรมน้ำขมิ้นถือเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่จะต้องเป็นคนทำ ในพิธีการไหว้เจดีย์ก่อนเริ่มพิธี แม่ย่าจะเป็นคนกรวดน้ำขมิ้นเพื่อบอกกล่าวแม่ธรณีบริเวณเจดีย์ ตัวเจ้าวัดหรือผู้ชายจะทำได้ รวมถึงในทุกวันพระก่อนนอน ผู้หญิงจะต้องไหว้สะดุ้งที่อยู่บนหัวนอน หรือไปกราบไหว้บริเวณสะดุ้งตรงหัวบ้าน พร้อมทั้งกรวดน้ำบอกแม่ธรณีเพื่อแสดงความเคารพ ขอความร่มเย็น ความสงบสุข ในขณะที่เดียวกันร่างกายของผู้หญิงก็ต้องมีความบริสุทธิ์ถึงจะสามารถทำพิธีกรรมดังกล่าวได้ หากร่างกายของผู้หญิงหรือแม่ย่าไม่สะอาด อย่างเช่น การมีประจำเดือน แม่ย่าก็มักจะเลี่ยงกิจกรรมดังกล่าวหรือในช่วงเวลานั้นก็จะไม่เอาร่างกายเข้าไปในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเจดีย์

แม่ธรณี แม่โพสพ ผู้หญิงผู้ดูแลโลก : บทบาทผู้หญิงในไร่หมุนเวียน ในเรื่องของการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในการทำการเกษตร เมื่อถึงช่วงเวลาทำไร่ ชาวกะเหรี่ยงผู้ชายก็มักจะเข้าไปทำไร่ เมื่อถึงเวลาเผาไร่ ฟันไร่ รื้อไร่ ผู้ชายชาวกระเหรี่ยงก็จะไปทำงานตามช่วงเวลาดังกล่าวในรอบปี ช่วงเวลาของ

การหยุดงานจะมีเวลา 1 เดือนในช่วงหลังจากเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคมหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว แล้วก็หยุดพักการไถ่เพื่อรอการเพาะปลูกรอบใหม่ ในช่วงนี้จะเป็นเวลาที่เหมาะสมกับการจัดเทศกาลต่าง ๆ เช่น กินข้าวใหม่ ไหว้เจดีย์และอื่น ๆ งานของชาวกะเหรี่ยงจะค่อนข้างหนักในช่วงของการเริ่มต้นไถ่ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม เมื่อลงมือเพาะปลูกแล้วก็ปล่อยไว้ให้เติบโต นอกจากนั้นก็จะมีการไปลงไถ่ในไร่นา เมื่อเพาะปลูกและทำงานไถ่เสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะพักผ่อนอยู่บ้าน ในระหว่างช่วงที่รอข้าวเติบโต เวลาว่างช่วงนั้นผู้ชายชาวกะเหรี่ยงก็จะหาไม้ไผ่มาเอามาจักสานทำข้าวของและอุปกรณ์สำหรับไว้ใช้ในบ้านเรือน พอถึงช่วงเวลาเกี่ยวข้าวก็ไปช่วยกันเกี่ยวข้าวในไร่

ในขณะที่ผู้หญิงมีงานที่มากกว่าผู้ชาย ทั้งงานบ้าน งานในไร่ เมื่อต้นเข้าขึ้นมาก็ต้องก่อไฟหุงข้าว ตักน้ำหาฟืน หรือเวลาว่างก็ต้องดำข้าวไว้กิน บางครั้งอาจมีผู้ชายก็ช่วยดำข้าวบ้าง แต่ในงานด้านการเกษตรมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจนตามลักษณะกายภาพและเพศ อย่างเช่น งานใช้แรงมากอย่างไถ่ไถ่ เติร์มพื้นที่ไถ่ไถ่ ถางหญ้าและรื้อไถ่ ก็จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนงานที่ต้องใช้ความละเอียดลออ เช่นการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชผักต่างๆ การเอาเมล็ดพันธุ์ไปหยอด การกำหนดวันหยอด การกำหนดพื้นที่ที่จะเอาเมล็ดพันธุ์ไปวางตรงไหนปลูกตรงไหนของไร่ ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทั้งหมด บทบาทหน้าที่ดังกล่าวผู้ชายและผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงจะต้องมีการเรียนรู้จากพ่อแม่เพื่อให้สามารถช่วยพ่อแม่ทำงานในไร่นาหรือในครัวเรือนได้

โลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในระดับสูง ชาวกะเหรี่ยงไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากขาดความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา กับธรรมชาติและจิตวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ดังคำกล่าวของเจ้าวัดอ้วนเยื้อง แห่งบ้านภูหมื่น ที่บอกว่า “ปัจจุบันมีความทันสมัย เราอยากไปอยู่โลกอื่น แต่ถ้าไม่สามารถอยู่บนโลกที่ธรรมชาติสร้างหรือให้เรามา จะไปอยู่ได้อย่างไร” ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติจะถูกเรียกสรรพนามว่าแม่ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้หญิง เช่น แม่ธรณี แม่โพสพ แม่คงคาที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงรวมถึง บางหน้าที่จะต้องมีผู้หญิงเป็นตัวแทนเช่น พิธีอโหะหรือแม่โพสพ รวมทั้งทุกอย่างในพิธีกรรมนั้นผู้หญิงจะเป็นคนเริ่มต้นเสมอ

ความสำคัญของโลกทัศน์แบบนี้ของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองลัทธิเจ้าวัด จึงเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจธรรมชาติของตัวพวกเขาเองอย่างถ่องแท้และการดำรงชีวิตอยู่ที่เกื้อกูลกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของตัวเอง ชาวกะเหรี่ยงมองว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่กว้างใหญ่และมีพลังอำนาจเหนือมนุษย์ ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการดำรงชีวิตและความเป็นปึกแผ่นของสังคม ดังคำกล่าวของชาวกะเหรี่ยงภูหมื่นในการประกาศเขตคุ้มครองพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมที่ว่า ดินคือชีวิต น้ำคือสายเลือดและป่าคือพลัง คือจิตวิญญาณ ดังนั้นชาวกะเหรี่ยงจึงไม่ได้มีสถานะพิเศษหรือมีอำนาจเหนือสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองพึ่งพาและอาศัยอยู่ แม้ว่าจะครอบครองหรือใช้ในการทำมาหากิน แต่ธรรมชาตินั้นมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่เหนือกว่า เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นเจ้าของแท้จริง นั่นคือ พระแม่ธรณี ดังนั้นไม่ว่า ชาวกะเหรี่ยงจะมีการทำไถ่ในที่ดิน การขยายพื้นที่ดินในการเพาะปลูก การถางไร่ ฟืนไร่ หรือรื้อไถ่ ก็จะต้องบอกกล่าวหรือขอขมากับพระแม่ธรณีหรือเจ้าป่าเจ้าเขาที่ดูแลพื้นที่เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่ามองว่าธรรมชาติมีผู้ดูแล ธรรมชาติมีชีวิตและการรับรู้เช่นเดียวกับมนุษย์ การกระทำใดๆต่อผืนดิน ก็เท่ากับทำให้ผืนดินเจ็บปวด จึงต้องมีการบอกกล่าวหรือขอโทษต่อผู้ดูแลผืนดิน ในขณะที่เดียวกันก็มองว่ามนุษย์ไม่ใช่ผู้กำหนดหรือผู้เลือก แต่ธรรมชาติต่างหากที่เลือกมนุษย์ในการครอบครองพื้นที่เพื่ออาศัยหรือทำกิน ทั้งการเสี่ยงทาย การบอกกล่าว หรือการซื้อที่ดินต่อพระแม่ธรณี

ความคิดว่ามนุษย์ไม่ใช่เจ้าของสิ่งต่างๆ ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับร่างกายของมนุษย์ ผู้ชาย ผู้หญิง สัตว์ พืช ที่ธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติได้สร้างสรรค์ขึ้น สิ่งใดก็ตามที่ดำรงอยู่ในโลก ธรรมชาติล้วนเป็นผู้สร้างและเป็นผู้มอบหมาย พระแม่ธรณี ก็ถูกมอบหมายมาจากบรรพบุรุษให้ทำหน้าที่ปกป้องรักษามนุษย์บนโลก ดูแลพืชพันธุ์ สัตว์ อาหารการกินของมนุษย์ เช่นเดียวกับหน้าที่ของผู้หญิงในชุมชนกะเหรี่ยงด้าย

เหลืองที่ถือเป็นลูกหลานของพระแม่ธรณี การทำพิธีกรรมต่าง ๆ จึงต้องเริ่มต้นจากผู้หญิง และทำการสักการบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ การปักสะดึง และการทำบุญเจตีย์

ในธรรมชาติล้วนมีจิตวิญญาณ ในเมล็ดพันธุ์พืชก็มีพิบ่อไหย่วหรือแม่โพสพสิงสถิตย์อยู่ ในแผ่นดินมีแม่ธรณี ในกระบวนการปลูกข้าวไร้กี้จะมีพิธีกรรมบอกกล่าวแม่ธรณี ในตอนที่ชาวกะเหรี่ยงจะหยอดข้าวลงหลุมเพื่อเพาะปลูก ชาวกะเหรี่ยงจะเอาเมล็ดพันธุ์พืชที่ต้องการจะหยอดใส่กระสอบไปตั้งวางไว้ โดยมีดอกไม้ธูปเทียนและน้ำมัน นำไปประพรมน้ำมันลงบนเมล็ดพันธุ์ก่อนที่จะลงมือทำการเพาะปลูก พร้อมทั้งอธิษฐานกับแม่ธรณีและเมล็ดพันธุ์พืช โดยเจ้าของไร่หรือคนที่หยอดข้าวจะเป็นผู้ทำพิธีเอง โดยเริ่มต้นจะต้องหยอดข้าวทั้งหมด 7 หลุม หรือ 9 หลุม เมื่ออธิษฐานเสร็จก็จะหยอดและก็ปิดปากหลุมทั้ง 7 หลุม หรือ 9 หลุม โดยสันนิษฐานว่าการหยอดข้าว 7 หลุมก็เช่นเดียวกับความเชื่อเรื่องขวัญของชาวกะเหรี่ยง ที่เชื่อในร่างกายของมนุษย์ที่มีทั้งหมด 7 ขวัญ ในพิธีกรรมการปลูกข้าวไรหากมีเครื่องญาติและเพื่อนบ้านมาร่วมงานก็จะมีเลี้ยงอาหาร พิธีกรรมนี้เรียกว่าไทงบือ คำว่า ไทง หมายถึง หยอด บือ หมายถึง ข้าว วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองเมื่อทำการเพาะปลูกข้าวไรต้องไปปักเทียนที่กลางไร่ หากมีหัวจอมปลวกสูงๆก็จะเอาเจตีย์ไปปักตามประเพณีที่ชาวกะเหรี่ยงทำกันมาแต่ดั้งเดิม คนกะเหรี่ยงจะต้องมีเจตีย์กลางไร่ข้าวในทุกปี ถ้าไม่มีจอมปลวกก็เอาพื้นที่ที่สูงเพื่อปักสะดึง ยิงอยู่กลางไร่ยิ่งดีเพื่อจะได้ดูแลปกป้องรักษาต้นข้าวในพื้นที่ ความน่าสนใจคือความเชื่อว่าข้าวมีจิตวิญญาณ จิตวิญญาณของพิบ่อไหย่วที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ ที่มีการเติบโต การงอกงาม การเกิดใหม่ ที่จะต้องดูแลรักษาเอาไว้ การปลูกข้าวและการเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะการเก็บเกี่ยว ความรุนแรงจากการจับต้นข้าว การเกี่ยวต้นข้าวโดยใช้เคียวอาจทำให้ขวัญออกจากรวงข้าว จึงต้องมีการเรียกขวัญข้าวกลับคืนมาและเชิญพิบ่อไหย่วให้กลับมาปกป้องรักษาดูแลและสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองลัทธิเจ้าวัด

“พิบ่อไหย่ว ยังหมายถึงข้าวฟ่อนสุดท้ายที่เราเก็บเกี่ยวออกจากไร่เวลาเอาข้าวไปกองรวมกันเพื่อจะตีข้าวก็จะปักหรือแขวนเอาไว้บริเวณกองข้าว พอตีข้าวเสร็จ เราเอาข้าวขึ้นยุ้ง ก็เอาพิบ่อไหย่วไปปักไว้ในยุ้งข้าวมัดข้าวเราก็อาจจะมัดดอกหงอนไก่ตกแต่งให้สวยงามด้วย ปักเอาไว้ในยุ้งให้ท่านปกป้องรักษาดูแลข้าว พิบ่อไหย่วก็คือขวัญข้าว นั่นแหละ”(เจ้าวัดอ้วนเยบอง บ้านภูเหม็น, สัมภาษณ์)

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวก็จะมีพิธีการกินข้าวใหม่และพิธีการไหว้พิบ่อไหย่วหรือตัวแทนของพระแม่โพสพ โดยพิธีกรรมมักจะไปทำที่บริเวณเจตีย์บริเวณบ้านเจ้าวัด คือนอกจากจะมีเจ้าวัดแม่ย่าเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวทางจิตวิญญาณแล้ว หมู่บ้านกะเหรี่ยงบางแห่งก็มีองค์แม่โพสพด้วยซึ่งจะต้องมีพิธีเลี้ยงแม่โพสพทุกปี ในส่วนแม่โพสพ ต้องเป็นผู้หญิงชราที่ไม่มีสามีอยู่คนเดียว โดยมากมักจะคัดเลือกโดยดูจากความเป็นผู้หญิงและผู้อาวุโสในชุมชน รวมทั้งความเป็นสายเลือดของเจ้าวัด ชาวกะเหรี่ยงจะเรียกว่าซูพิบ่อไหย่ว แปลว่าแม่โพสพ โดยแม่โพสพในปัจจุบันค่อนข้างหาคนที่มาทำหน้าที่นี้ยากมากขึ้น คนที่จะเข้ามาเป็นแม่โพสพจะต้องถือศีลเคร่งครัดเช่นเดียวกับเจ้าวัด ถ้ารับตำแหน่งแล้วจะไม่สามารถมีสามีได้ ต้องรักษาศีล 5 และมีข้อห้ามข้อปฏิบัติ ต่างๆเช่น ห้ามยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขหรือการพนันต่างๆ ต้องถือศีล ปฏิบัติตัวให้ดีและเหมาะสมเหมือนเจ้าวัด แต่ในเรื่องของข้อห้ามในการกินอาหารจะไม่เคร่งครัดเท่า ยังสามารถกินหมูกินไก่เลี้ยงได้ แต่หากงัดได้ก็จะทำให้ร่างกายบริสุทธิ์

พิธีกินข้าวใหม่จะเริ่มต้นหลังการเก็บเกี่ยวแล้วเสร็จ โดยมากจะจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-กุมภาพันธ์ของทุกปี แต่ละครอบครัวจะต้องมีการไปทำพิธีกินข้าวใหม่หรือออมของคุ โดยพิธีกินข้าวใหม่ แต่ละครอบครัวจะทำพิธีกินข้าวใหม่และเลี้ยงอาหารกันในหมู่เครือญาติพี่น้อง ถ้าครอบครัวไหนมีความพร้อมก็จัดเป็นพิธีใหญ่มักจะเชิญแขกมาร่วม ถ้าไม่พร้อมก็กินเลี้ยงกันเองเฉพาะในครอบครัว นอกจากนี้ชาวกะเหรี่ยงถือว่าพิธีกรรมดังกล่าวถือเป็นการตอบแทนบุญคุณของสิ่งของต่างๆที่ใช้ในการดำรงชีวิต ชาวกะเหรี่ยงปฏิบัติราวกับว่าสิ่งของ

เหล่านั้นมีชีวิตต้องบำรุงขวัญและให้อาหาร เช่น จอบ เสียม เต้าไฟ ครกตำข้าว มีดพรว้า หม้อข้าว และอื่นๆ รวมทั้งถือว่าเป็นการทำบุญให้กับสรรพชีวิตที่สูญเสียจากการทำไร่และปลูกข้าวไร่ เช่น พืช สัตว์ บนดิน ใต้ดินที่ตายจากการเผาไร่ การถางไร่และการพรวนดินสำหรับการเพาะปลูก

ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงด้ายเหลืองลัทธิเจ้าวัด ล้วนมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งที่ปรากฏในแง่ของวิถีชีวิต การทำการเพาะปลูก การปลูกข้าว การไถ้แม่โพสพ การทำพิธีกรรมสำคัญในชุมชน เช่น การไหว้เจดีย์ การปักสะดึง เป็นต้น ชาวกะเหรี่ยงให้ความสำคัญกับมิติเรื่องเพศที่ค่อนข้างสร้างความสมดุลระหว่างเพศ การเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เจ้าวัด แม่ย่าต้องอยู่คู่กันไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ในพิธีกรรม เจ้าวัดแม่ย่าจะคู่กัน ในพิธีกรรมต้องมีผู้ชาย ผู้หญิง ที่สร้างความสมดุลให้กับโลกและสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชนกะเหรี่ยงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในชุมชนกะเหรี่ยงว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับการเกษตรกรรม และเป็นผู้กระทำหลักที่มีความเชื่อมโยงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน รวมถึงการเชื่อมโยงมิติของการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนกะเหรี่ยง ผ่านการแต่งกาย การสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้า การเป็นผู้กระทำการสำคัญในพิธีไหว้เจดีย์ ตั้งแต่มีส่วนร่วมในพิธีกรรม จดรูปเทียนในฐานะตัวแทนแม่ธรณีการจัดเตรียมสถานที่ เตรียมอาหารในพิธีกรรม ที่สะท้อนว่าวัฒนธรรมและธรรมชาติไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกัน แต่มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันอย่างแยกไม่ออกในโลกทัศน์และวิถีปฏิบัติของชาวกะเหรี่ยงโพล้ด้ายเหลืองในปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณี พิธีโหว่ และลัทธิเจ้าวัดของชาวกะเหรี่ยงโพล้ด้ายเหลืองชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ มิได้ดำรงอยู่ในฐานะองค์ประกอบแยกส่วน หากแต่เป็นระบบความหมายเดียวกันที่หล่อหลอมวิถีชีวิต การจัดการทรัพยากรและระเบียบทางสังคมของชุมชน เมื่อพิจารณาผ่านกรอบนิเวศสตรีนิยมและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ ผลการวิจัยสะท้อนประเด็นสำคัญที่ช่วยขยายความเข้าใจด้านเพศและสิ่งแวดล้อมในบริบทชาติพันธุ์อย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

ประการแรก สตรีนิยมเชิงนิเวศที่มองผู้หญิงในฐานะอำนาจเชิงนิเวศ ไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ ภายใต้กรอบนิเวศสตรีนิยม งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงกะเหรี่ยงโพล้ด้ายเหลืองมิได้ถูกทำให้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของธรรมชาติตามคำวิพากษ์ในงานสตรีนิยมบางสาย หากแต่เป็นผู้มีบทบาทเชิงปฏิบัติการและเชิงจริยธรรมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การที่ผู้หญิงทำหน้าที่แทนพระแม่ธรณีในพิธีกรรม มีบทบาทสำคัญในกระบวนการเพาะปลูก การดูแลข้าว น้ำ และผืนดิน สะท้อนว่าความเป็นหญิงในบริบทนี้ถูกผูกเข้ากับความรู้และความรับผิดชอบด้านนิเวศอย่างเป็นรูปธรรม บทบาทดังกล่าวไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของการครอบงำหรือการต่อต้านเชิงอำนาจ หากแต่เป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งทำให้ผู้หญิงมีสถานะเป็นผู้มีอำนาจเชิงนิเวศ ที่ได้รับการยอมรับภายในชุมชน โดยผลการวิจัยนี้ช่วยขยายกรอบนิเวศสตรีนิยมให้พ้นจากการอธิบายความสัมพันธ์ผู้หญิงกับธรรมชาติในฐานะผลของโครงสร้างปิตาธิปไตยเพียงอย่างเดียว ไปสู่การมองผู้หญิงในฐานะผู้กระทำการที่ฝังอยู่ในจักรวาลวิทยาและระบบความเชื่อท้องถิ่น อำนาจของผู้หญิงจึงมิได้อยู่ในรูปของการเผชิญหน้ากับโครงสร้างชายเป็นใหญ่โดยตรง หากแต่อยู่ในความสามารถในการกำกับจริยธรรมการใช้ทรัพยากรและการดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมผ่านพิธีกรรมและการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ประการที่สอง จักรวาลวิทยาและความสัมพันธ์แบบทวิภาคเกื้อกูล เพศในฐานะโครงสร้าง ไม่ใช่ลำดับชั้น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า บทบาททางเพศในลัทธิเจ้าวัดควรทำความเข้าใจในฐานะตำแหน่งเชิงนิเวศและจิตวิญญาณมากกว่าการเป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแบบสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าวัดกับแม่ย่า เพศชายกับเพศหญิง และธรรมชาติกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์เชิงคู่ที่เกื้อกูลกัน (complementary

dualism) ซึ่งทำหน้าที่จัดระเบียบจักรวาลและสังคมไปพร้อมกัน เพศจึงไม่ถูกจัดวางเป็นลำดับชั้นเชิงอำนาจ หากแต่เป็นโครงสร้างที่ทำให้โลกมนุษย์และโลกธรรมชาติดำรงอยู่ในภาวะสมดุล โดยมุมมองเช่นนี้ช่วยให้การวิเคราะห์เพศในงานชาติพันธุ์ไม่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้กรอบความไม่เท่าเทียมเชิงสิทธิหรืออัตลักษณ์แบบสมัยใหม่เท่านั้น แต่เปิดพื้นที่ให้เข้าใจเพศในฐานะองค์ประกอบของจักรวาลวิทยา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรและการดำรงระเบียบทางสังคม ผลการวิจัยจึงตั้งคำถามต่อการนำกรอบเพศภาวะแบบตะวันตกมาใช้อธิบายสังคมชาติพันธุ์โดยไม่คำนึงถึงบริบททางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม

ประการที่สาม การเมืองของทรัพยากร: พิธีกรรมในฐานะเครื่องมือต่อรองเชิงอัตลักษณ์ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ ธรรมชาติในระบบความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงไพล่ด้ายเหลืองมิได้เป็นทรัพยากรที่ไร้ชีวิต หากแต่เป็นสิ่งมีชีวิตวิญญาณ มีขวัญ และมีศีลธรรม ความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณีและพื๋อไหย่ทำให้ผืนดิน ข้าว และน้ำ กลายเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการเคารพและปฏิบัติอย่างระมัดระวัง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวจึงทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเชิงจริยธรรม นิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณช่วยอธิบายว่าทำไมชุมชนจึงสามารถรักษารูปแบบการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ และจำกัดการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ทำลายล้างได้ แม้จะเผชิญแรงกดดันจากระบบเศรษฐกิจและนโยบายการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ธรรมชาติในที่นี้จึงไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังของวัฒนธรรม หากแต่เป็นผู้มีสถานะทางศีลธรรมที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ประการสุดท้าย การสังเคราะห์เชิงแนวคิดจากเรื่องเล่าสู่ข้อเสนอทางทฤษฎี ดังนั้นเมื่อพิจารณาร่วมกันทั้งนิเวศสตรีนิยมและนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ งานวิจัยนี้เสนอว่า ผู้หญิงกะเหรี่ยงไพล่ด้ายเหลืองทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชิงนิเวศกับจิตวิญญาณ ระหว่างธรรมชาติ จิตวิญญาณ และระเบียบทางสังคม บทบาทดังกล่าวทำให้ผู้หญิงไม่เพียงเป็นผู้ดูแลทรัพยากร หากแต่เป็นผู้กำกับจริยธรรมและความสมดุลของจักรวาลในระดับชุมชนอำนาจของผู้หญิงจึงฝังอยู่ในพิธีกรรม ความเชื่อ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากกว่าการแสดงออกในรูปของอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการ ในเชิงทฤษฎีนั้น ผลการศึกษานี้ช่วยขยายกรอบนิเวศสตรีนิยมโดยชี้ให้เห็นความสำคัญของมิติจิตวิญญาณและจักรวาลวิทยาในการทำ ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเพศและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในบริบทชาติพันธุ์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานวิจัยนี้จึงไม่เพียงใช้กรอบนิเวศสตรีนิยมในการอธิบายกรณีศึกษา หากแต่เสนอให้ปรับกรอบดังกล่าวให้รับฟังความรู้ท้องถิ่นและระบบความเชื่อที่แตกต่างจากโลกตะวันตกมากขึ้น

สรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อของลัทธิเจ้าวัดไม่ได้เพียงสะท้อนบทบาททางเพศตามจารีต หากแต่สร้างโครงสร้างอำนาจเชิงนิเวศที่ผู้หญิงมีสถานะเป็นศูนย์กลางของความสมดุลระหว่างมนุษย์ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้หญิงในฐานะแม่ธรณี แม่ย่า และพื๋อไหย่ ทำหน้าที่กำกับทั้งพิธีกรรม การผลิตอาหาร และการควบคุมศีลธรรมของชุมชน บทความจึงเสนออย่างท้าทายว่า ความสัมพันธ์เชิงคู่ (complementary dualism) ระหว่างเพศไม่ได้เป็นลำดับชั้นเชิงอำนาจ แต่เป็นระบบเกื้อกูลที่ทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางแรงกดดันจากนโยบายรัฐและการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายกรอบสตรีนิยมเชิงนิเวศให้เห็นมิติของจิตวิญญาณ ชาติพันธุ์ และพิธีกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยังขาดการศึกษาเชิงลึกในงานวิชาการกระแสหลัก

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยสามารถขยายพื้นที่ศึกษาไปยังชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยงกลุ่มย่อยอื่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบริบททางวัฒนธรรมและความเชื่อที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของผู้หญิงในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และตรวจสอบความหลากหลายของแนวคิดนิเวศสตรีนิยมในบริบทสังคมที่แตกต่างกัน สามารถ

ศึกษามิติของช่วงวัย (Generation) ของผู้หญิงในชุมชน เช่น ผู้หญิงวัยเยาว์ วัยทำงาน และผู้สูงอายุ เพื่อทำความเข้าใจการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเชื่อ และบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างรุ่น และยังสามารถศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในชุมชน เพื่อให้เห็นพลวัตทางเพศ (Gender dynamics) ที่มีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านมากขึ้น งานวิจัยยังสามารถบูรณาการแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณกับแนวคิดด้านนโยบายสาธารณะ เพื่อศึกษาความเชื่อและจิตวิญญาณสามารถนำไปสู่การออกแบบนโยบายหรือนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช. (2559). *ผีและอำนาจ ผ่านความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก*, วารสารราชพฤกษ์, 4(2), 67-74.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2549). *เพศภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)*. มติชน.
- พยงค์ ศรีทอง. (2537). *คนไผ่ลว กะเหรี่ยงเมืองสุพรรณ*, ศิลปวัฒนธรรม, 15(4), 100-111.
- สุรียา สมทุคคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา.(2545). *ทำไม “คนอีสาน” ในอดีตจึงใช้ผ้าชิ้นห่อคัมภีร์ใบลาน*. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- Eaubonne, F. (1974). *Le féminisme ou la mort [Feminism or death]*. P. Horay.
- Eaubonne, F. (1978). *Ecology, feminism: Revolution or mutation? Paris: Editions ATP*
- Griffin, S. (1978). *Women and nature: The roaring inside her*. Harper & Row.
- Hayami, Y. (1992). *Ritual and religious transformation among Sgaw Karen of northern Thailand: Implications of gender and ethnic identity* (Doctoral dissertation, Brown University).
- Hayami, Y. (1993). *To be Karen and to be cool: Community, morality and identity among Sgaw Karen in northern Thailand*. *Cahiers des Sciences Humaines*, 29(4), 747–762.
- Hayami, Y. (1996). *Karen tradition according to Christ or Buddha: The implication of multiple reinterpretations for a minority ethnic group in Thailand*. *Journal of Southeast Asian Studies*, 27(2), 334–349.
- Merchant, C. (1980). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. In A. Editor (Ed.), *Title of book* (pp. 68–87). Stanford University Press.
- Mies, M. & Shiva, V. (1993). *Ecofeminism*. Rawat Publications.
- Shiva, V. (1989). *Staying alive: women, ecology and development*. Zed Book.

การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

THE LEARNING MANAGEMENT WITH THE 5 STEPS TEACHING MODEL ON BUDDHIST ETIQUETTE FOR
GRADE 5 STUDENTS AT BANNONGK LAPHONGTHONG SCHOOL,
BUENGSAKAKHI DISTRICT, KAMPHAENGPHET PROVINCE.

รัตนาวดี ป่านพล¹

Rattanawadee Panplu

Received 3/9/2025, Revised 3/11/2025, Accepted 21/3/2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ให้เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง ปีการศึกษา 2567 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ จำนวน 4 แผนการเรียนรู้ 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 30 ข้อ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ จำนวน 10 ข้อ ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า มีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน (E_1) 80.77/ (E_2) 86.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ปกติ 80/80 ที่ตั้งไว้ 2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X}$ = 16.80, SD = 3.70 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X}$ = 22.80, SD = 1.30 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ค่าได้ไว้ระดับ .05 และค่าเฉลี่ยร้อยละหลังการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เท่ากับ 76.00 3) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ

¹ Corresponding author, email: watersweet2528@gmail.com

ครู โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง จังหวัดกำแพงเพชร

Teacher at Ban Nong Khla Phong Thong School, Kamphaeng Phet

ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs; แผนการจัดการเรียนรู้; มารยาทชาวพุทธ

Abstract

The objectives of this research article are to 1) develop and find efficiency of the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province to be effective according to the 80/80 criteria 2) Compare academic achievement before studying and after studying with the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province and 3) Study student satisfaction with using the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province. The population used in the research is grade 5 students at Bannongklaphongthong School, academic year 2024. The research tools consisted of 1) 4 learning plans with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette 2) a 30-question pre-study and post-study achievement test. and 3) Questionnaire of student satisfaction with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette 10 items. The research results found that :

1) The results of the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province had the efficiency at (E1)80.77/ (E2)86.89 that was higher than the efficiency criterion 80/80.

2) The result of academic achievement before and after learning of the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province found that the academic achievement before learning had an average score $\bar{X} = 16.80$, $SD = 3.70$ and the academic achievement after learning had an average score $\bar{X} = 22.80$, $SD = 1.30$. Therefore, the posttest of the learning achievement was higher than the pretest at 0.05 of statistical significance. The percentage after the 5 STEPs cooperative learning was 76.00.

3) The result of studying the satisfaction of the students to the learning management with the 5 STEPs teaching model on Buddhist etiquette for grade 5 students at Bannongklaphongthong School, Buengsamakkhi District, Kamphaeng Phet Province found that the satisfaction of the students was at the highest level.

Keywords: The learning management with the 5 STEPs teaching model; Learning management plan; Buddhist etiquette

บทนำ

การจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ทันต่อสถานการณ์โลกอย่างเหมาะสม โดยมีองค์ความรู้การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้เพื่อมุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถพัฒนาศักยภาพและเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อันสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) โดยกำหนดทิศทางตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อพัฒนาให้คนไทยมีทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ ทั้งทักษะในด้านความรู้ ทักษะทางพฤติกรรม และคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม เตรียมพร้อมกำลังคนที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เป้าหมายที่มีศักยภาพและผลิตภาพสูงขึ้น รวมทั้งพัฒนาหลักประกันและความคุ้มครองทางสังคม เพื่อส่งเสริมความมั่นคงในชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) กล่าวถึงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากลนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ แต่ปัญหาที่ยังพบเห็นในกลุ่มของผู้เรียนคือ ความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน อันเนื่องมาจากทักษะพื้นฐานและศักยภาพรายบุคคล ผู้เรียนบางคนอาจสามารถเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ในห้องเรียนได้ทันที แต่บางคนอาจยังต้องการเวลา ขั้นตอน และเครื่องมือ ที่จะนำมาช่วยในการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริงได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ โดยใช้รูปแบบการสอน 5 STEPs ซึ่งมีครูเป็นผู้ช่วยเชื่อมโยงและสรุปองค์ความรู้จะช่วยให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระที่มุ่งให้ผู้เรียนเพิ่มพูนความรู้ และทักษะเฉพาะด้าน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมควบคู่กับความรู้ เกิดทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ การจัดการเรียนรู้ได้แบ่ง ออกเป็น 5 สาระ คือ 1) ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม 3) เศรษฐศาสตร์ 4) ประวัติศาสตร์ 5) ภูมิศาสตร์ ซึ่งได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เป็นแนวการสอนที่มีลักษณะการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ โดยใช้แนวการสอนที่สำคัญหลักๆ ได้แก่ การสอนแบบสืบเสาะหาความรู้และการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน ให้ผู้เรียนมีการทำกิจกรรมกลุ่มแบบร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ขั้นเสนอสิ่งเร้าและระบุคำถามสำคัญ ที่ครูนำเสนอให้ผู้เรียนสังเกตและคิด จนเกิดความสงสัยและตั้งคำถามสำคัญ จากนั้น ใช้ความรู้ประสบการณ์เดิมที่มีตั้งสมมติฐาน หรือคาดคะเนคำตอบของคำถามที่สงสัย ครูอาจช่วยเหลือผู้เรียนตั้งคำถามและสมมติฐาน แสวงหาสารสนเทศและวิเคราะห์ ครูกับผู้เรียนร่วมกันวางแผนครูออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ ด้วยการสร้างสื่อการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นเน้นอภิปรายและสร้างความรู้เพื่อสรุปผล โดยมีครูเป็นผู้ช่วยเชื่อมโยง สรุปไปยังความรู้ที่ถูกต้อง ผู้เรียนนำเสนอความรู้ที่ได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายหน้าชั้นเรียน หรือในสถานที่ต่าง ๆ และการประยุกต์ใช้ตอบแทน

สังคม โดยเป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันประยุกต์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคม รวมทั้ง สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมและผู้เรียนจะมีความรู้ในเนื้อหาสาระที่เรียนเพิ่มมากขึ้น (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2566)

จากรายงานผลการประเมินตนเอง (Self-Assessment Report : SAR) ปีการศึกษา 2565 (โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง, 2565) ของโรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ในมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียน ได้มีข้อเสนอแนะเพื่อผลการประเมินไปสู่ระดับที่สูงขึ้น คือ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนควรสอดคล้องกับจุดเน้นของสถานศึกษา ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้ทันสมัยเป็นที่สนใจของผู้เรียน ปรับเปลี่ยนวิธีการ/เครื่องมือ ในการจัดการเรียนรู้เพื่อคุณภาพของผู้เรียน และในมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้มีข้อเสนอแนะ คือ ครูผู้สอนควรมีการวิเคราะห์ผู้เรียน หลักสูตร และออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย เช่น การทดสอบ การตรวจผลงาน/ชิ้นงาน การสังเกตพฤติกรรม และนำผลการประเมินมาออกแบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ให้สูงขึ้น จากข้อมูลดังกล่าว นั้นนำมาสรุปและกำหนดหน่วยที่เป็นปัญหาที่ผู้เรียนต้องพัฒนาการเรียนรู้มากที่สุด คือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม คือ เรื่อง หน้าที่และมารยาทชาวพุทธ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น จากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสังคมศึกษาเฉลี่ย ร้อยละ 76.47 ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนจึงควรมานำวัดกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และยังมุ่งพัฒนาให้ครูออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับปัญหาของผู้เรียน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตนตามหลักมารยาทชาวพุทธได้อย่างเหมาะสม และเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ให้เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่มีแบบแผนการวิจัยเชิงทดลองกลุ่มเดียว (One Group Pretest Posttest Design) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบสอบถามความพึงพอใจ

นักเรียน ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ปีการศึกษา 2567 จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งใช้ควบคุมชุดแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 4 แผน ดังนี้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง การกราบพระรัตนตรัย, การไหว้บุคคลต่างๆ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดี และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การสวดมนต์และแผ่เมตตา

2) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 30 ข้อ โดยใช้ทดสอบก่อนการเรียนรู้และเมื่อศึกษาเสร็จสิ้นแล้วก็ใช้แบบทดสอบชุดเดิมทดสอบหลังการเรียนรู้

3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 10 ข้อ เป็นการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1) ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยนำไปใช้ในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้

2) ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ

3) ศึกษาเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้และอื่นๆ เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน

4) ศึกษาโครงสร้างหลักสูตรและเวลาเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 4 แผนการเรียนรู้ ทำการสอนแผนละ 3 ชั่วโมง รวมเวลาทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง

5) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ในแต่ละเรื่องให้ชัดเจน โดยมีองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัด

6) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องด้านเนื้อหาสาระ และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามที่คุณเชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดและเสนอแนะ แล้วจึงนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริงกับกลุ่มประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบการทดลองแบบ One Group Pre-test Post-test Design ผู้วิจัยได้ทำการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้ว ไปใช้จัดกิจกรรมกับประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์

ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ในปีการศึกษา 2567 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 5 คน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมด้วยตนเอง ใช้เวลารวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ทั้งนี้ ไม่รวมเวลาที่ใช้ในการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน ตามขั้นตอน ดังนี้

1) การทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ แล้วทำการเก็บข้อมูลที่ได้จากการทำแบบทดสอบไว้ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต่อไป

2) ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น

3) การทดสอบหลังเรียน (Post-test) เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการศึกษาแล้ว ให้นักเรียนทำการทดสอบหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นแบบทดสอบฉบับเดียวกันกับแบบก่อนเรียน

4) สอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 10 ข้อ และให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นหลังจากการทดสอบหลังเรียน

5) นำผลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน และศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) หาประสิทธิภาพของวิธีสอนในแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ตามเกณฑ์ 80/80 โดยใช้สูตร E_1/E_2

2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร โดยการทดสอบค่า t (t-test for dependent sample)

3) ประเมินความพึงพอใจของการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วแปลความหมาย โดยเทียบกับเกณฑ์ (Criteria) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ความพึงพอใจของนักเรียน อยู่ในระดับ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ความพึงพอใจของนักเรียน อยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ความพึงพอใจของนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง ความพึงพอใจของนักเรียน อยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ความพึงพอใจของนักเรียน อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1) ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า มีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน (E_1) 80.77/ (E_2) 86.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ปกติ 80/80 ที่ตั้งไว้

2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 16.80$, $SD = 3.70$ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 22.80$, $SD = 1.30$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ค่าตัว t ระดับ .05 และค่าเฉลี่ยร้อยละหลังการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เท่ากับ 76.00

3) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1) ผลการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ที่พัฒนาขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ (E_1) 80.77 / (E_2) 86.89 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ซึ่งผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs รวมถึง การจัดทำเนื้อหา ข้อมูล แหล่งที่มา ที่น่าเชื่อถืออย่างเป็นระบบ ประกอบกับผู้วิจัยได้ออกแบบสื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุสรรา เกลิมศรี (2555) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม เป็นกระบวนการตรวจสอบและพิจารณาคุณค่าของสื่ออย่างมีระบบ ทำให้ทราบว่าสื่อนั้นมีคุณภาพ และช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของชุดการเรียนนั้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งแสดงว่า ผู้วิจัยได้ศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดของหลักสูตรสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกรอบแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้มั่นใจว่าเนื้อหาและ กิจกรรมสอดคล้องกับเป้าหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ มีการวิเคราะห์ตัวชี้วัด ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ระบุพฤติกรรม หรือความสามารถที่ผู้เรียนพึงมีเมื่อสิ้นสุดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยหรือหัวข้อ การวิเคราะห์ตัวชี้วัดช่วยให้ผู้วิจัยสามารถออกแบบกิจกรรมและการประเมินผลที่สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้อย่างชัดเจนใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนในการทำงานเป็นทีม ที่เน้นการแสดงความคิดเห็น การช่วยเหลือกัน และมีหัวข้อการเรียนรู้ที่ชัดเจนคือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการออกแบบการเรียนรู้กับการปฏิบัติจริงในการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่ามีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน (E_1) 80.77 / (E_2) 86.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ปกติ 80/80 ที่ตั้งไว้ โดยมีความสอดคล้องกับผลวิจัยของ อภิสิทธิ์ สารรัมย์ และ สาคร อัมจักร (2566, หน้า 644-645) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม วิชาวิทยาการคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ผลการวิจัยพบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps

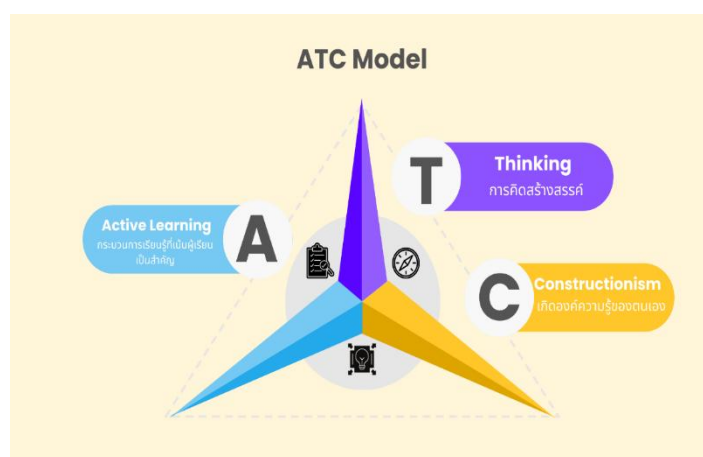
ร่วมกับบอร์ดเกม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีประสิทธิภาพของกระบวนการผลลัพธ์ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.97/88.09 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ 2) นักเรียนที่เรียนโดยแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) ความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ก่อนการทดลองและหลังการทดลองแตกต่างกัน โดยค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีการใฝ่เรียนรู้การจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม หลังการทดลองโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก 5) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเจตคติต่อการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม หลังการทดลองโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก วุริ วรงค์สมศรี (2567) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้น (5 STEPs) ขอนแก่น : โรงเรียนขามแก่นนคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/4 ประจำภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้น (5 STEPs) แบบทดสอบย่อยท้ายวงจร แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้รายบุคคล แบบประเมินผลการทำกิจกรรมกลุ่ม แบบประเมินผลงานและสะท้อนผล แบบบันทึกการสัมภาษณ์นักเรียน และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการสอน ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า การนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้วิธีการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้น (5 STEPs) ทำให้นักเรียนมีการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทยสูงขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 76.33

2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ด้วยแบบทดสอบจำนวน 30 ข้อ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 16.80$, $SD = 3.70$ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{X} = 22.80$, $SD = 1.30$ ดังนั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญารัตน์ สุขเกษม และคณะ (2562, หน้า 24-36) ได้ศึกษา เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (5 STEPs) ร่วมกับการใช้คำถามเชิงวิเคราะห์ เรื่อง วิวัฒนาการที่มีต่อการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 40 คน โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (5 STEPs) ร่วมกับการใช้คำถามเชิงวิเคราะห์ เรื่อง วิวัฒนาการแบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าทีกรณีกลุ่มตัวอย่างไม่อิสระจากกัน และการทดสอบค่าทีกรณีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว ผลวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ลำดับที่ 1 คือ การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ มุ่งให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สรุปเป็นความคิดรวบยอด และนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.45) รองลงมา คือ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแผนการเรียนรู้ มีความชัดเจน ง่ายต่อการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.55) และ เนื้อหาและเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.55) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมนึก ภัททิยธนี (2567, หน้า 2-15) กล่าวว่า แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่นิยมใช้กันมาก เพราะเป็นวิธีการที่สะดวกสามารถใช้วัดได้อย่างกว้างขวาง และแบบวัด (Scale) ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ ส่วนที่ต่างจากแบบสอบถาม คือ แบบวัดมีความลุ่มลึกและมีทิศทางเชิงบวก-ลบชัดเจนกว่า เช่น แบบวัดแบบวัดเจตคติ แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นต้นการสอบถามส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของคำถามเป็นชุด ๆ ที่อยู่ในรูปของแบบสอบถามเพื่อวัดสิ่งที่ต้องการจะวัด โดยมีคำถามเป็นตัวกระตุ้นยั่ว หรือเร่งเร้าให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างและพัฒนาระบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้มีประสิทธิภาพด้วยหลักการ ATC Model ดังภาพ

ภาพที่ 1 ATC Model

จากแผนภาพ ATC Model สามารถอธิบายองค์ความรู้จากการวิจัย ได้ดังนี้

1) A = Active Learning เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นหลัก เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด ตั้งแต่การพูด อ่าน เขียน รวมถึงการคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติจริง มุ่งเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำดูแล และอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน ส่วนผู้เรียนจะนำเอาความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดเดิมที่มีอยู่นำมาปรับใช้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

2) Thinking (การคิดสร้างสรรค์) คือ กระบวนการทางความคิดที่มุ่งเน้นการสร้าง แนวคิดใหม่ๆ มุมมองที่แตกต่าง หรือวิธีการแก้ปัญหาที่แปลกใหม่และมีประสิทธิภาพจากสิ่งที่มีอยู่เดิม เป็นทักษะที่จำเป็นในทุกสายงานและทุกด้านของชีวิต เพื่อปรับตัว แก้ปัญหา สร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือปรับปรุงสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นทางความคิด ความอยากรู้อยากเห็น การสังเกต การจินตนาการ ความคิดริเริ่ม และความสามารถในการเชื่อมโยงแนวคิดต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

3) C = Constructionism (เกิดองค์ความรู้ของตนเอง) คือ กระบวนการที่ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ การทดลอง การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนรู้ ตั้งคำถาม ค้นพบ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ผ่านประสบการณ์ตรงและ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยครูผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนให้คิด สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม และเกิดเป็นองค์ความรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ATC Model คือ การวิจัยที่เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง กระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีอิสระทางความคิด สามารถลงมือปฏิบัติสิ่งต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย ผู้เรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการคิดที่มุ่งสร้างแนวคิดใหม่ สิ่ง ใหม่ หรือ วิธีการแก้ปัญหาย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ ช่วยกระตุ้น พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และ จินตนาการให้กว้างไกลกว่าเดิม ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผน และนำความรู้ที่ได้ไปลงมือทำจริง โดย ระหว่างการลงมือทำนั้น ก็เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การแสดงความคิดเห็น จึงฝึก ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ สังเคราะห์ แก้ปัญหา สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ใหม่กับความรู้เดิม เป็นองค์ความรู้ใหม่ ของตนเอง จึงเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดผลสำเร็จได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เรื่อง “การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร” ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง สนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำนวัตกรรมนี้ไปใช้พัฒนาผู้เรียนทุกคน จากการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs เรื่อง มารยาทชาวพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ผลของ ประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานที่กำหนด ควรมีนโยบายให้คณะครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 5 STEPs ในกลุ่มสาระการ เรียนรู้อื่นๆ อย่างจริงจัง

2) พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ 5 STEPs ให้เป็นคู่มือหรือแนวทางสำหรับครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมการนำไปใช้จริงในห้องเรียน

3) ควรมีการเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้ 5 STEPs ร่วมกับเทคนิค หรือวิธีสอนอื่น ๆ เช่น STAD, KWL, 4MAT, SQ4R เป็นต้น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของผู้เรียนให้สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ผู้สอนควรนำรูปแบบ 5 STEPs ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้อื่น ๆ โดยเฉพาะวิชาที่ เน้นการวิเคราะห์และการทำงานกลุ่ม เช่น สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ หรือภาษาไทย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ แบบร่วมมือระหว่างนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

2) ครูผู้สอนควรวางแผนการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย เช่น แหล่งเรียนรู้ภายนอก แผนผังรูปภาพ คลิปวิดีโอ หรือเกมการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาและมีความสนใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น

3) ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมสะท้อนความเห็น (reflection) หรือแบบสอบถามหลังการเรียนรู้ เพื่อรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนต่อรูปแบบ 5 STEPs และนำไปใช้ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของห้องเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2566). *5 STEPs Active Learning พัฒนาเต็มศักยภาพเพื่อก้าวสู่ความเป็นเลิศตามแนวทางของตัวเอง*. <https://www.eef.or.th/article-5-steps-active-learning>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- ธัญญารัตน์ สุขเกษม และคณะ. (2562). ผลการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (5 STEPs) ร่วมกับการใช้คำถามเชิงวิเคราะห์ เรื่อง วิวัฒนาการ ที่มีต่อการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *ศึกษาศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 3(2), 24-36.
- โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง. (2565). *รายงานผลการประเมินตนเอง (Self-Assessment Report: SAR) ปีการศึกษา 2565*. เอกสารข้อมูลโรงเรียน. โรงเรียนบ้านหนองคล้าพงษ์ทอง.
- วยูรี วงศ์สมศรี. (2567). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (5 STEPs)*. https://www.kroobannok.com/board_view.php?b_id=150768
- สมนึก ภัททิยธนี. (2567). *การสร้างแบบสอบถามหรือแบบวัด*. วารสารการสร้างแบบสอบถามหรือแบบวัด คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 1(2), 2-15.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 – 2570*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อนุสตรา เณลิสมศรี. (2555). *การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร*. รายงานวิจัย. โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- อภิสิทธิ์ สารรัมย์ และ สาคร อัมจักร. (2566). *การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม วิชาวิทยาการคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3*, วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 7(2), 644-645.

การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียน
โรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี
PERCEPTION AND BEHAVIOR OF THAI MANNER EXPRESSION OF STUDENTS
PRACHANTARAJBAMRUNG SCHOOL, PRACHIN BURI PROVINCE

พัฒนพงษ์ แดงโชติ¹, วัชรพงษ์ สมสา², พรภิรมย์ ยอดบุญ³

Pattanapong Dangchot, Watcharaphong Somsa, Pornpirom Yodboon

Received 12/04/2026, Revised 12/04/2026, Accepted 16/04/2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทย เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมแสดงมารยาทไทย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 297 คน โดยการแจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์ ผู้บริหาร จำนวน 1 คน ตัวแทนคุณครู จำนวน 5 คน และตัวแทนนักเรียน จำนวน 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบ t-test และค่าสถิติทดสอบ f-test ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) การเปรียบเทียบพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตามเพศ และการศึกษา พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำแนกตามอายุ พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียน พบว่า (1) การปลูกฝังตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว สถานศึกษา (2) การฝึกอบรมและกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก การสร้างแรงจูงใจผ่านสื่อและเทคโนโลยี (3) การบูรณาการกับกิจกรรมหน้าเสาธง โดยให้คุณครูใช้เวลาสั้น ๆ (4) การใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ และ (5) การจัดโครงการพัฒนามารยาทไทยร่วมกับชุมชน

คำสำคัญ : การรับรู้; พฤติกรรมแสดงออก; มารยาทไทย; นักเรียน

¹ Email: 6426502004@mcu.ac.th

นักศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

University student, Buddhasothorn Monk College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² Email: 6426502011@mcu.ac.th

นักศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

University student, Buddhasothorn Monk College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ Corresponding author, email: p.pirom1986@gmail.com

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer, Buddhasothorn Monk College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research aims to study the level of awareness and behavioral expression of Thai etiquette, compare the expression of Thai etiquette based on personal factors, and explore approaches for developing Thai etiquette behavior among students at Prachantrat Bamrung School, Prachinburi Province. The sample group consisted of 297 students from Prachantrat Bamrung School, selected through questionnaire distribution. Additionally, in-depth interviews were conducted with 10 key informants, including one school administrator, five teacher representatives, and four student representatives, using purposive sampling. The research instruments included a questionnaire and in-depth interviews. Data analysis utilized descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, along with inferential statistical tests such as the t-test and f-test. Qualitative data were analyzed using content analysis and descriptive interpretation.

The research findings revealed that:

1. The overall level of awareness and behavioral expression of Thai etiquette among students at Prachantrat Bamrung School was high.
2. A comparison of Thai etiquette behavior based on personal factors showed statistically significant differences at the 0.05 level when categorized by gender and education level, whereas no statistically significant differences were found when categorized by age.
3. The approaches for developing Thai etiquette behavior among students include: (1) fostering etiquette at the individual, family, and school levels, (2) organizing training programs and awareness-raising activities, as well as using media and technology to create motivation, (3) integrating etiquette-related activities into morning assembly sessions with brief teacher-led discussions, (4) implementing hands-on activities, and (5) organizing Thai etiquette development programs in collaboration with the community.

Keywords: perception; behavior; Thai manners; students

บทนำ

มารยาทเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมและเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในสังคม การมีมารยาทที่ดีช่วยเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมและส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของบุคคล (ปานดี คงสมบัติ, 2565) ในปัจจุบันมารยาทไทยในกลุ่มเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มลดลง สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาด้านการปลูกฝังมารยาทไทยในสถานศึกษา ซึ่งอาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น อิทธิพลของเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมสังคม และขาดการส่งเสริมที่เป็นรูปธรรมภายในโรงเรียนและครอบครัว

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ระบุให้ การศึกษามีบทบาทสำคัญในการบูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ

เพื่อเสริมสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้การศึกษามุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2561) ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการปลูกฝังมารยาทไทยในระบบการศึกษา อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่า การส่งเสริมมารยาทไทยในโรงเรียนยังขาดความต่อเนื่องและไม่ได้รับการบูรณาการอย่างเป็นระบบ

ปัญหาเกี่ยวกับมารยาทไทยในโรงเรียนพบว่า นักเรียนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของมารยาทไทยและไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างมารยาทไทยเป็นช่วง ๆ เช่น การอบรมช่วงเช้า หรือการประกวดมารยาทไทย แต่พฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนยังไม่สม่ำเสมอและขาดความต่อเนื่อง (สมชาย พัฒนาการ, 2562) ผู้วิจัยจึงได้สำรวจข้อมูลเบื้องต้น (Pilot Study) โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด สอบถามผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 50 คน ผลการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี ดังนี้ 1) ด้านการแสดงความเคารพ ได้แก่ นักเรียนไหว้ไม่สวยงาม ไม่ตั้งใจไหว้ ไม่แสดงความเคารพคุณครูที่ไม่ได้สอน ไหว้ไม่ถูกต้องกับระดับของการไหว้ และนักเรียนยังขาดทักษะการนำไปใช้ในชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสม 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ ได้แก่ นักเรียนยังรับของสิ่งของไม่ถูกต้อง นักเรียนไม่มีการไหว้หรือขอบคุณหลังจากที่ส่งสิ่งของ และรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน ได้แก่ นักเรียนยืนหลังค่อม ยืนไม่ถูกต้อง มักยืนกางขา นักเรียนบางคนยืนขวางทางขึ้น-ลงบันได ยืนขวางทางเดิน ยืนค้ำหัวผู้ใหญ่ 4) ด้านการเดิน ได้แก่ นักเรียนเดินหลังค่อม ไม่สง่า นักเรียนไม่ค้อมศีรษะขณะเดินผ่านผู้ใหญ่ และนักเรียนเดินเป็นกลุ่มทำให้ขวางทางเดิน 5) ด้านการนั่ง ได้แก่ นักเรียนนั่งไม่สุภาพ นั่งไม่เรียบร้อย นั่งพับเพียบไม่เก็บปลายเท้า นักเรียนบางคนนั่งไม่ระวังกระโปรง นั่งหลังไม่ตรง นั่งขวางทางเดินขึ้น-ลงบันได และยังไม่ขาดทักษะการนั่งอย่างเป็นทางการในที่ประชุมหรือในพิธีการต่าง ๆ (สมชาย พัฒนาการ, 2562)

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางที่เป็นระบบและยั่งยืนในการส่งเสริมมารยาทไทยในสถานศึกษา ซึ่งอาจรวมถึงการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมการปฏิบัติมารยาทไทยอย่างเป็นรูปธรรม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปลูกฝังมารยาทไทย และการบูรณาการแนวคิดเรื่องมารยาทไทยเข้ากับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของนักเรียน นอกจากนี้ ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมและยั่งยืน

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่อง การรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อศึกษาระดับการรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทย เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมแสดงมารยาทไทย และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียน จำนวน 297 คน โรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการคำนวณโดยใช้ตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie & D.W.Morgan ส่วนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ (Interview) คือ ผู้บริหาร จำนวน 1 คน และตัวแทนคุณครู จำนวน 5 คน และตัวแทนนักเรียน จำนวน 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น จำนวน 10 คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้างในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเกี่ยวกับการรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือจากประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต เพื่อขอความอนุเคราะห์ และอนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลแจกแบบสอบถามกลับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย หลังจากที่ได้หนังสือเรียบร้อยแล้วนำส่งหนังสือถึงผู้อำนวยการโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย พร้อมทั้งแบบสอบถาม จำนวน 297 ฉบับ ด้วยวิธีการไปแจกด้วยตนเองและรับกลับคืนด้วยตนเอง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 297 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แบบสัมภาษณ์ โดยขอหนังสือจากประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์พร้อมแบบสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้หนังสือเรียบร้อยแล้วจึงทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยประสานดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเทป จดบันทึก และถ่ายภาพนิ่งระหว่างการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percent) และนำแบบสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นรายข้อและรายด้าน

ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล หลังจากนั้นนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษา

ต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) และข้อมูลการสนทนากลุ่ม จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการวิจัยและสรุปผลตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี ต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี” สรุปได้ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง (ร้อยละ 57.6) และเพศชาย (ร้อยละ 42.4) จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 13-15 ปี (ร้อยละ 46.1) อายุ 16-18 ปี (ร้อยละ 44.1) อายุต่ำกว่า 13 ปี (ร้อยละ 9.4) และอายุ 19 ปี ขึ้นไป (ร้อยละ .3) จำแนกตามการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ร้อยละ 19.9) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ร้อยละ 18.2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ร้อยละ 17.5) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 16.8) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ร้อยละ 14.1) และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ร้อยละ 13.5) ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาระดับการรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับการรับรู้มารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

การรับรู้มารยาทไทยของนักเรียน		n = 297	
โรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการแสดงความเคารพ	4.00	0.779	มาก
2. ด้านการส่งและการรับสิ่งของ	3.89	0.795	มาก
3. ด้านการยืน	3.87	0.815	มาก
4. ด้านการเดิน	3.84	0.868	มาก
5. ด้านการนั่ง	3.89	0.859	มาก
รวม	3.90	0.766	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับการรับรู้มารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.766) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการแสดงความเคารพ นักเรียนระดับการรับรู้มารยาทไทยเป็นอันดับแรก ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.779) รองลงมา คือ ด้านการนั่ง ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.859) ด้านการส่งและรับสิ่งของ ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.795) ส่วนด้านการยืน นักเรียนมีระดับการรับรู้

อยู่ในอันดับรองสุดท้าย ($\bar{X}$ = 3.87, S.D. = 0.815) และนักเรียนมีระดับการรับรู้มารยาทไทยด้านการเดิน อยู่ในอันดับสุดท้าย ($\bar{X}$ = 3.84, S.D. = 0.868)

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

ระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียน		n = 297	
โรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการแสดงความเคารพ	3.95	0.757	มาก
2. ด้านการส่งและการรับสิ่งของ	3.82	0.774	มาก
3. ด้านการยืน	3.82	0.736	มาก
4. ด้านการเดิน	3.78	0.755	มาก
5. ด้านการนั่ง	3.80	0.770	มาก
รวม	3.84	0.692	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.84, S.D. = 0.692) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการแสดงความเคารพ นักเรียนมีระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยเป็นอันดับแรก ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.757) รองลงมา คือ ด้านการส่งและรับสิ่งของ ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 0.774) ด้านการยืน ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 0.736) ส่วนด้านการนั่ง นักเรียนมีระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทย อยู่ในอันดับรองสุดท้าย ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.770) และนักเรียนมีระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยด้านการเดิน อยู่ในอันดับสุดท้าย ($\bar{X}$ = 3.78, S.D. = 0.755)

3. การเปรียบเทียบพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทย ของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สรุปได้ดังนี้

3.1 นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมแสดงมารยาทไทย โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3.2 นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยแตกต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3.3 นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมแสดงมารยาทไทย โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

4. แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมแสดงมารยาทไทย ของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี

จากการสังเคราะห์การสัมภาษณ์ผู้บริหาร คุณครู และนักเรียน พบว่า แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี สามารถทำได้โดยเริ่มจากการฝึกฝนที่บ้านและโรงเรียน ทั้งด้านการแสดงความเคารพ การส่งและการรับสิ่งของ การยืน การเดิน และการนั่ง ก่อนที่จะเริ่มเข้าร่วมการอบรมและกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริงช่วยให้นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง สอดแทรกลงในกิจกรรมประจำวันเพื่อให้เกิดการซึมซับตามธรรมชาติ โดยมีครูเป็นแบบอย่างและ

การส่งเสริมการฝึกฝนจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจการแสดงมารยาทที่เหมาะสม การสร้างค่านิยมผ่านกิจกรรมและการประกวด เพื่อช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าความสำคัญของการแสดงมารยาทไทย นอกเหนือจากการที่นักเรียนมีมารยาทที่ดีแล้ว ยังสามารถนำไปใช้ทั้งในสถานศึกษาหรือใช้ในการเรียน และการทำงานในอนาคต

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทย ดังนี้ (1) การปลูกฝังตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว สถานศึกษา (2) การฝึกอบรมและกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก การสร้างแรงจูงใจผ่านสื่อและเทคโนโลยี (3) การบูรณาการกับกิจกรรมหน้าเสาธง โดยให้คุณครูใช้เวลาสั้น ๆ (4) การใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ และ (5) การจัดโครงการพัฒนามารยาทไทยร่วมกับชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี สามารถอภิปรายได้ ดังนี้

การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนเปิดใจเข้าร่วมรับการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับมารยาทไทย ที่ทางกลุ่มสาระสังคมศึกษาฯ ได้จัดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ จารุณี มณีกุล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง (2562, หน้า 222-235) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การรับรู้และพฤติกรรมมารยาทไทยที่พึงประสงค์ของนักศึกษาจีน ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลวิจัยพบว่า นักศึกษามีการรับรู้พฤติกรรมมารยาทไทยที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก หมายความว่านักศึกษาจีนที่เข้ามาศึกษาในประเทศไทยมีการเปิดใจในการรับรู้เกี่ยวกับมารยาทไทยอย่างเต็มที่

การเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามเพศ พบว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทย โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเลี้ยงดูที่ต่างกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิง เพศชายได้รับการอบรมสั่งสอนหรือถูกฝึกน้อยกว่าเพศหญิง ที่ส่วนมากเพศหญิงจะถูกเลี้ยงดูให้มีกิริยา วาจา ที่สุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน จึงทำให้มีพฤติกรรมที่แตกต่าง ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ กฤตภาค ใจกล้า (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมกรล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มีเพศต่างกันมีพฤติกรรมกรล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมกรล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมสูงกว่านักเรียนชาย เพราะเพศหญิงในสังคมปัจจุบันมีการเรียกร้องสิทธิมากขึ้นกว่าสังคมในอดีต มีความมั่นใจในตนเอง มีความเป็นผู้ นำ มีการเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นสูงขึ้น

การเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามอายุ พบว่า นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทย แตกต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนมีอยู่ในช่วงเรียนรู้และด้วยบทบาทหน้าที่ ที่ยังต้องอยู่ในกรอบของกฎระเบียบของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ ลอว์เรนซ์ คอลเบิร์ก (Kohlberg, 1976) ได้อธิบายว่า เด็กอายุระหว่าง 13-16 ปี ในขั้นนี้จะเริ่มยอมรับในอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคมและพร้อมที่จะปฏิบัติตามด้วยเหตุผลที่ว่า จริยธรรมของเด็กในวัยนี้ จึงขึ้นอยู่กับคำแนะนำของผู้ปกครอง ซึ่งถ้าผู้ปกครองคอยเฝ้ามอง และเป็นທີ່ปรึกษาบ่อย ๆ แนะนำให้เด็กเห็นความสำคัญของกฎระเบียบของกลุ่มอย่างสอดคล้องเหมาะสม

การเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกตามการศึกษา พบว่า นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทย โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การศึกษาแต่ละชั้นปีมีผลต่อการเรียนรู้ที่ผ่านการฝึกอบรมสั่งสอนและขัดเกลาจากสถานศึกษา ที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิชัย ดิสสระ (2535) กล่าวว่าเพียเจท์ ได้อธิบายขั้นที่ 3 ช่วงอายุ 11 ปีขึ้นไป ซึ่งอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาว่า ระยะนี้พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กจะพัฒนาขึ้นสู่ระดับสูงสุด เด็กจะสามารถใช้กระบวนการคิดเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหมือนผู้ใหญ่สามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผล นำกระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์มาใช้แก้ปัญหา สามารถสร้างสมมติฐาน ใช้การจินตนาการ การวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า นักเรียนสามารถพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทย ทั้ง 5 ด้าน คือ การแสดงความเคารพ การส่งและรับสิ่งของ การยืน การเดิน และการนั่ง เพื่อให้มีพฤติกรรมการแสดงออกทางมารยาทไทยที่ดี การปลูกฝังตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว สถานศึกษา โดยส่งเสริมให้ผู้ปกครองสอนมารยาทไทยเบื้องต้นตั้งแต่เด็ก เมื่อเข้าสู่โรงเรียนครูคอยช่วยสั่งสอนขัดเกลา เพื่อให้นักเรียนเกิดการซึมซับและใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับ สุรศักดิ์ บุญอาจ (2559, หน้า 91-105) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวลาวและชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พบว่า นักศึกษาสามารถศึกษาข้อมูลด้วยตนเองได้ การสืบค้น ข้อมูลจาก อินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย และการเรียนรู้วัฒนธรรมจาก สื่อมวลชนของไทย ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์ และสื่อสังคมออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ นอกจากนี้ นักศึกษาจีนได้เรียนรู้เรื่องมารยาทไทยจากการดูวิดีโอ/ ดูทีวี/ ดูหนัง และทำตามคนไทยที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง ซึ่งจะทำให้ นักศึกษาจีนเกิดการเรียนรู้ และซึมซับพฤติกรรมเหล่านั้นและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักศึกษาจีน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง การรับรู้และพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 การพัฒนามารยาทไทยในนักเรียน

การพัฒนาพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี สามารถทำได้โดยเริ่มจากการฝึกฝนที่บ้านและโรงเรียน ทั้งด้านการแสดงความเคารพ การส่งและการรับสิ่งของ การยืน การเดิน และการนั่ง อธิบายได้ว่า (1) การปลูกฝังตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว สถานศึกษา (2) การฝึกอบรมและกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก การสร้างแรงจูงใจผ่านสื่อและเทคโนโลยี (3) การบูรณาการกับกิจกรรมหน้าเสาธง โดยให้คุณครูใช้เวลาสั้น ๆ (4) การใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ และ (5) การจัดโครงการพัฒนามารยาทไทยร่วมกับชุมชน

สรุป

การรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนโรงเรียนประจันตราษฎ์บำรุง จังหวัดปราจีนบุรี รวมถึงการเปรียบเทียบพฤติกรรมดังกล่าวตามปัจจัยส่วนบุคคล และหาแนวทางพัฒนา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนจำนวน 297 คน และเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหาร ครู และนักเรียน รวม 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ระดับการรับรู้และพฤติกรรมแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพฤติกรรมจำแนกตามเพศและระดับชั้น พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่เมื่อจำแนกตามอายุ พบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แนวทางการพัฒนาเน้นการปลูกฝังตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และสถานศึกษา เสริมสร้างจิตสำนึกผ่านกิจกรรมและเทคโนโลยี บูรณาการกับกิจกรรมหน้าเสาธง ใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ และจัดโครงการพัฒนามารยาทไทยร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมให้การแสดงออกทางมารยาทไทยของนักเรียนมีความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับมารยาทไทยลงในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกตั้งแต่เยาว์วัย
2. สถานศึกษาควรมีโครงการเสริมสร้างมารยาทไทย เช่น การจัดโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับมารยาทที่ถูกต้อง โดยการสนับสนุนการรณรงค์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในสังคมยุคใหม่
3. ครอบครัวและผู้ปกครอง ควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมมารยาทไทย โดยเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตรหลาน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปพัฒนาแนวทางการสอนเกี่ยวกับมารยาทไทย เช่น การบูรณาการเข้ากับกิจกรรมหน้าเสาธงหรือวิชาหน้าที่พลเมือง
2. ควรจัดอบรมครูเกี่ยวกับการส่งเสริมมารยาทไทย เพื่อให้ครูสามารถปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมให้กับนักเรียน
3. ควรมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับมารยาทไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเยาวชนได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านมารยาทไทยของคนรุ่นใหม่
2. ควรมีการศึกษาต่อไปในกลุ่มประชากรที่กว้างขึ้น เช่น ระดับอุดมศึกษา หรือกลุ่มวัยทำงาน เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ควรศึกษาการเปรียบเทียบพฤติกรรมการแสดงออกมารยาทไทยและมารยาทในสังคมของเยาวชนในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กฤตภัค ใจกล้า. (2561). พฤติกรรมการกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จารุณี มณีกุล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2562). การรับรู้และพฤติกรรมมารยาทไทยที่พึงประสงค์ของนักศึกษาจีนในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(2), 222-235.
- ปานดี คงสมบัติ. (2565). ความสำคัญของมารยาทไทยในสังคมยุคใหม่. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย ดิสสระ. (2535). การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. วิทยาลัยสารพัดช่าง.
- สมชาย พัฒนาการ. (2562). การส่งเสริมพฤติกรรมมารยาทไทยในโรงเรียนระดับประถมศึกษา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุรศักดิ์ บุญอาจ. (2559). กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวลาวและชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. วารสารนิเทศศาสตร์, 34(2), 91-105.
- Kohlberg, L. (1976). *Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach*. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behavior: Theory, research, and social issues* (pp. 31-53). Holt, Rinehart & Winston.

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม
COMMUNITY BASED LEARNING IN SOCIAL STUDIES:

A PEDAGOGICAL PROCESS FOR REDUCING THE REPRODUCTION OF CULTURAL BIAS

ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล¹

Teerasak Sukhsantikamol

Received 7/12/2025, Revised 11/12/2025, Accepted 21/3/2026

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning: CBL) ในฐานะกลไกสำคัญเพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษาไทย ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยได้ทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากทฤษฎี Constructivism และงานวิจัยด้านอคติทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริงของชุมชน

ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (2) กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (3) การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (4) ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ และ (5) ประยุกต์และเผยแพร่ โดยกำหนดบทบาทผู้สอนและผู้เรียนในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหลากหลายอย่างลึกซึ้ง ตระหนักรู้และทบทวนอคติที่มีอยู่ ลดการเหมารวมและการตัดสินผู้อื่น ตลอดจนส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและการยอมรับความแตกต่าง โดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถเป็นแนวทางสำคัญในการลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในห้องเรียน และเป็นฐานของการพัฒนาพลเมืองที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน; การผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

Abstract

This article presents the conceptual foundations and processes of Community-Based Learning (CBL) in social studies as a critical mechanism for reducing the reproduction of cultural bias within the Thai educational context. In a multicultural society, learners must be equipped with intercultural understanding and the capacity to coexist meaningfully with

¹ Corresponding author, email: teerasak.suk@mail.pbru.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Assistant Professor, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Silpakorn University

individuals from diverse cultural backgrounds. The study reviews relevant literature and synthesizes knowledge from Constructivist theories alongside research on cultural bias to inform the design of a learning process grounded in authentic community-based experiences.

The synthesis results in a five-step learning process: (1) exploring and analyzing community contexts, (2) defining Issue with question power, (3) learning with community resources, (4) evaluating and reflecting on learning outcomes, and (5) applying and disseminating knowledge. The model articulates clear roles for both teachers and learners at each stage. This process enables learners to develop deep cultural understanding, recognize and critically reflect on their own biases, reduce stereotyping and prejudgment, and foster empathy and acceptance of diversity. Community-Based Learning is proposed as a significant pedagogical approach for mitigating the reproduction of cultural bias in the classroom and for cultivating citizens capable of peaceful and meaningful coexistence in a multicultural society.

Keywords: Community Based Learning; Reproduction of Cultural Bias

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ รวมถึงเทคโนโลยี และวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเกิดขึ้นของระบบอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโลกเข้าถึงกันและกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกสิ่ง (Internet of Things) ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยการจัดการศึกษาถือเป็นมิติหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อีกทั้งยังถือเป็นความท้าทายของนักการศึกษาต่อการพัฒนาระบบการศึกษาให้เท่าทันโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นที่ผู้เรียนควร จะได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีศักยภาพสำหรับการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน (อุเทน วาหา และคณะ, 2561) ซึ่งหลักการของการจัดการศึกษาไม่ใช่เพียงแค่การส่งผ่านองค์ความรู้เพียงเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะความเข้าใจในความต่างทางวัฒนธรรม (Cross - Cultural Understanding) ความสามารถในการคิดขั้นสูง (High-order Thinking) และความสามารถในการอยู่ ร่วมในสังคมที่ประกอบด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) อย่างสันติสุข

จากสภาวะดังกล่าว การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาซึ่งถือเป็นศาสตร์แห่งการประยุกต์นั้น จึงมี บทบาทสำคัญในการสร้าง “พลเมือง” ที่ดีทั้งในระดับประเทศ (State Citizenship) และระดับโลก (Global Citizenship) โดยศาสตร์ทางสังคมศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิต ทั้งในฐานะปัจเจก บุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยเฉพาะวัฒนธรรมของ ชุมชนท้องถิ่น ทั้งในด้านชาติพันธุ์ ความเชื่อ ค่านิยม และอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่

สำหรับการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา เป็นกระบวนการที่สร้างให้ผู้เรียนเข้าใจในความเป็นสังคม และการอยู่ร่วมกัน แต่ในปัจจุบัน โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ศาสตร์ทางสังคมศึกษาจึงต้องก้าวผ่านการ เป็นวิชาความรู้เกี่ยวกับการศึกษาสังคมเพียงประการเดียว แต่ต้องเป็นกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ทาง วัฒนธรรม (Cultural Awareness) ความไวต่อความต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity) และความมี

ไหวพริบทางวัฒนธรรม เป็นต้น (Cultural Adroitness) (Black & Mendenhall, 1990, อ้างถึงใน Senyshyn, 2002, Zakaria, 2000,) ซึ่งจะเป็นการลดอคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias Reduction) การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาที่ลดอคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias Reduction) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงจากการเรียนรู้ในชั้นเรียนหรือผ่านสื่อการสอนเท่านั้น แต่ต้องเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่สัมผัสกับชุมชน คน และบริบทในสังคม จนสามารถนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี นั่นคือ แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning: CBL) โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ ซึ่งได้เสนอหลักคิดสำคัญว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริง และการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเดียวกันกับการเติบโตของปัญญามนุษย์ ในทำนองเดียวกัน Kolb (1984) ระบุว่าประสบการณ์คือฐานของการเรียนรู้เชิงคิดวิเคราะห์และองค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจึงมิใช่เพียงกระบวนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะภาคสนาม (Field trip) เท่านั้น แต่เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: หลักการและทฤษฎี

1. หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนเข้าใจชุมชนเชิงลึก ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต โดยเป็นการนำผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชุมชน สร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้และแก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชนด้วยความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนเอง ทำให้ผู้เรียนเห็นบริบทที่แท้จริงของชุมชน เกิดการพัฒนาทักษะต่างๆ ที่จำเป็น และเป็นการพัฒนาพฤติกรรมและเจตคติที่ดีของผู้เรียนที่มีต่อชุมชน (Beakley, Yoder, & West, 2003; วรเดช จันทรร, 2557; อุเทน วาหา และคณะ, 2561; รติมา สิงห์โชติสุขแพทย์, 2563; ศราวุฒิ ช่วยเงิน, 2564)

หลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ตามที่ นิภาพรณ เจนสันติกุล (2564) เสนอไว้ ประกอบด้วย

1) การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ (Academically Based Community Service : ABCS) เป็นการเชื่อมต่อการปฏิบัติงานด้านการศึกษาของสถานศึกษากับชุมชนที่ล้อมรอบทั้งสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียน ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อมุ่งเน้นในการฟื้นฟูชุมชน หลักการสำคัญของการให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ คือ การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยโดยการให้บริการแก่ชุมชนรูปแบบนี้เริ่มต้นจากการที่ผู้เรียนศึกษาความต้องการของชุมชน และเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงพื้นที่จริง

2) การศึกษาความเป็นพลเมือง (Civic Education) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ มีหลักการสำคัญคือ 1) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในบทบาทของพลเมืองอย่างชัดเจน 2) สะท้อนถึงเจตนาและความพยายามมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของความเป็นพลเมือง 3) ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนและการมีส่วนร่วมของประชาชน 4) เน้นแนวคิดที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตยและ 5) ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดประชาธิปไตยกับชีวิตของตนเอง และตามที่ Banks (1994) การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มี

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้เกิดความตระหนักในบริบทสังคม ความขัดแย้ง ความหลากหลาย และเรียนรู้การดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน

3) การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Education) เป็นการใช้ประโยชน์จากความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคมโดยใช้สภาพแวดล้อม ของโรงเรียนและชุมชนเป็นกรอบให้ผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ของตนเองกลยุทธ์นี้ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเป็นหลักแต่จะใช้สิ่งแวดล้อมสร้างความสนใจของผู้เรียนก่อน โดยมีหลักการสำคัญ คือ จะต้องสอนแนวคิดทางนิเวศวิทยาที่สำคัญและความสัมพันธ์ในระบบนิเวศ เสริมสร้างความรู้ที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนอย่างเหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคลในเชิงบวกฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการสืบเสาะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติรวมทั้งปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน

4) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Place-Based Learning) หรือ “การเรียนรู้เชิงประสบการณ์” จะใช้ประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นบริบทในการเรียนรู้การทำงานของผู้เรียนตามความต้องการและความสนใจของสมาชิกชุมชน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้การทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีโดยชุมชนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เรียน มีการเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียน ครูผู้บริหารโรงเรียน และคนในชุมชนรวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

5) การเรียนรู้โดยการบริการ (Service Learning) เป็นการบูรณาการระหว่างการให้บริการชุมชน กับการศึกษาเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคมและชุมชน กิจกรรมการให้บริการที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการ เรียนรู้ตามหลักสูตรโดยมีหลักการสำคัญ คือ 1) เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีเป้าหมายด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะที่ชัดเจน 2) การบริการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่แท้จริง มีช่วงเวลาการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและชุมชน 3) มีการร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมีส่วนร่วมในการวางแผนการให้บริการและทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน 4) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ และดำเนินการในตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย 5) การสะท้อนคิด ซึ่งเกิดขึ้นก่อน ระหว่าง และหลังการเรียนรู้และ 6) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้โดยมี เป้าหมายเพื่อวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตน

6) การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน (Work-Based Learning) เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนใช้เวลาอยู่กับผู้ที่มีประสบการณ์เพื่อขอคำปรึกษา หรือการให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์

จากหลักการสำคัญข้างต้น แสดงให้เห็นได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานจะเป็นการใช้สถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน โดยเน้นให้บริการและบูรณาการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นพลเมือง ทำให้เกิดความตระหนักในบริบทสังคม ความขัดแย้ง ความหลากหลาย และเรียนรู้การดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: จากพื้นฐานทฤษฎี Constructivist

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้หรือประสบการณ์ตรงกับสถานการณ์จริงในชุมชน เพื่อร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist) โดยมีหลักการสำคัญหลายประการ

ได้แก่ ผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้สิ่งใหม่ขึ้นอยู่กับความรู้เดิมและฐานประสบการณ์ของแต่ละบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2565; ศศิธร เวียงวลัย, 2556)

โดยทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง แบ่งออกเป็น 2 ทฤษฎี โดยมีรากฐานมาจาก 2 แหล่ง คือ ทฤษฎีพัฒนาการของเพียเจต์ (Jean Piaget) และทฤษฎีพัฒนาการของไวโกทสกี (Lev Vygotsky) ซึ่งทั้งสองทฤษฎีเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มปัญญานิยม (Cognition) โดยจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (Active) และเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้น โดยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น (ผู้ใหญ่หรือเพื่อน) ในขณะที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองานในบริบทสังคม (Social Context) ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญและขาดไม่ได้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมให้ถูกต้องและหรือซับซ้อนกว้างขวางขึ้น และที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนควรเปลี่ยนบทบาทและมีการออกแบบการเรียนรู้ที่มีลักษณะสมจริง เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดหรือเป็นผู้จัดกระทำกับข้อมูลและประสบการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2565)

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ดังนี้

1) การสร้างความรู้จากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนได้พบสถานการณ์จริง เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้าน การสังเกตพฤติกรรมและวิถีชุมชน การร่วมทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น โดยการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถทำได้ 2 วิธี คือ (1) การนำชุมชนสู่สถานศึกษา เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิตในสถานศึกษา และ (2) การนำสถานศึกษาสู่ชุมชน เช่น การให้ผู้เรียนออกไปสำรวจเพื่อศึกษาชุมชนในมิติต่างๆ การจัดโครงการบริการสังคม เป็นต้น (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2563)

2) การเรียนรู้เชิงสังคม (Social Constructivism) การเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันในชุมชน ซึ่งแสดงบทบาทเหมือนผู้คอยให้คำแนะนำ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม เป็นต้น ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น

3) ความรู้เชื่อมโยงกับบริบท (Context Learning) โดยความรู้เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งเมื่ออยู่ในบริบทจริง (Authentic Context) ชุมชนจึงกลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้จริง ทำให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

4) การสร้างความหมายด้วยตนเอง (Meaning-Making) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เน้นให้ผู้เรียนตีความหมายข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จะช่วยให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์สภาพชุมชน และออกแบบวิธีแก้ปัญหา ทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างความหมายอย่างลึกซึ้งและเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Ownership of Learning)

โดยสรุป การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีรากฐานเชื่อมโยงมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ซึ่งอธิบายว่า ความรู้ไม่ได้ถูกถ่ายทอดจากผู้สอนสู่ผู้เรียนเพียงทางเดียว แต่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้และความหมายขึ้นเองผ่านประสบการณ์ตรง การลงมือทำ และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

จากหลักการและทฤษฎีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน สามารถเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีนักวิชาการเสนอไว้ ดังนี้

Bedri et al. (2017) ได้กล่าวว่ากระบวนการและขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอยู่ภายใต้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) มี 4 ขั้นตอน คือ

1) การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) เชื่อว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส “ธรรมชาติที่แท้จริงขององค์ความรู้” นั้น

2) การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ (Reflective Observation) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจะมีการสะท้อนคิด (Reflection) กระบวนการเรียนรู้จะต้องมีการจัดสรรเวลาให้ขั้นตอนนี้อย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นธรรมชาติของผู้เรียนที่จะต้องมีการสะท้อนคิดอยู่ตลอดเวลา

3) การสรุปองค์ความรู้ (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจัดวางองค์ความรู้ใหม่ผสานกับองค์ความรู้เก่าด้วยตนเอง

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Active Experimentation) ผู้เรียนจะลงมือปฏิบัติอีกครั้งเพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อรวบรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้องหรือสิ่งที่ควรปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้ต่อไป

กนกทรัพย์ หลงประดิษฐ์ (2560) กล่าวถึง ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีดังนี้

1) กำหนดปัญหา เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมองเห็นปัญหาสามารถกำหนดสิ่งที่ปัญหาที่ผู้เรียนอยากรู้อยากเรียนได้และเกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

2) ทำความเข้าใจกับปัญหา ผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนจะต้องสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้

3) ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนดำเนินการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วยวิธีการหลากหลาย

4) สังเคราะห์ความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอภิปรายผลและสังเคราะห์ความรู้

5) สรุปและประเมินค่าของคำตอบ ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสรุปผลงานและประเมินผลงานของตนเองโดยพยายามตรวจสอบแนวคิดภายในกลุ่มของตนเองอย่างอิสระทุกกลุ่มช่วยกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวมของปัญหาอีกครั้ง

6) นำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้และนำเสนอผลงานในรูปแบบหลากหลาย ผู้เรียนทุกกลุ่มรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาร่วมกันประเมินผลการทำงาน

วรรณภา โคตรพันธ์ และณัฐฐิตาภรณ์ ชาตรี (2567) ได้เสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานตามรูปแบบ PALEC ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ (Preparation) เป็นขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ แนวทางการศึกษาชุมชนและวิธีเก็บข้อมูลชุมชน

ขั้นที่ 2 ขั้นวิเคราะห์ชุมชน (Analyze to Community Data) เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สถานที่สำคัญ โดยการลงพื้นที่จริง เรียนรู้สถานการณ์จริง ประชาชนชาวบ้าน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นที่ 3 ขั้นการจัดการเรียนรู้ (Learning Management) เป็นการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการแบ่งปัน สะท้อนความคิดเห็น ร่วมอภิปราย เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้ชุมชนนำไปใช้ในการออกแบบ สร้างสื่อนวัตกรรมการเรียนการสอน

ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินและสะท้อนผล (Evaluation and Reflection) เป็นการประเมินผลการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน นำผลการปฏิบัติมาสะท้อน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปสู่การประยุกต์ใช้ (Conclusion to Apply) เป็นการให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและนำเสนอนวัตกรรมการเรียนการสอนที่จัดทำขึ้นไปเผยแพร่

วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์ (2561) เสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

1) วางแผน/เตรียมการ ประกอบด้วย การศึกษาชุมชน วิเคราะห์หลักสูตร ประชุมชี้แจง และออกแบบการเรียนรู้

2) ดำเนินการ ประกอบด้วย ใช้กลยุทธ์จัดการเรียนรู้ประยุกต์กับการเรียนด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และสะท้อนคิด (Reflection)

3) ประเมินผล ประกอบด้วย ประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง และใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

ศรัทธา ฉัตรสุริยวงศ์ (2557) ได้เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมี 4 ขั้นตอนตามรูปแบบ PSRA ดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมความพร้อม (Preparing: P) เป็นการเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนโดยการวางแผนร่วมกับตัวแทนชุมชน กำหนดแผนผังการดำเนินการ ปฏิทินการปฏิบัติงานในการลงพื้นที่ กำหนดวัตถุประสงค์ แผนการดำเนินการพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ให้มีความถูกต้องเหมาะสมชัดเจน รวมทั้งการจัดเตรียมสื่อหรือเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการศึกษา สืบค้นและการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน รวมทั้งการสร้างความรู้ความตระหนักและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ขั้นที่ 2 กลยุทธ์การเรียนรู้ (Strategies: S) เลือกใช้เทคนิควิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ มีการบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันและเลือกใช้เทคโนโลยีที่หลากหลายและมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้เทคนิคการเรียนรู้ต่างๆ ประกอบด้วย การใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้แบบร่วมมือ การสืบเสาะหาความรู้ กระบวนการเทคโนโลยี การทำโครงงานและการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยการเรียนรู้ทั้งหมดใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการแก้ปัญหาและความต้องการจากสถานการณ์ต่างๆ ที่พบในชุมชน

ขั้นที่ 3 สู่ผลสะท้อนคิด (Reflection: R) เป็นกระบวนการช่วยให้เกิดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการคิดผ่านประสบการณ์ที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึก ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการค้นพบตนเองเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่นำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณ อาจทำโดยวิธีการเขียนบันทึกการสะท้อนคิด การสอบถาม การสัมภาษณ์ ประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในการดำเนินการ เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่พบขณะจัดกิจกรรม การเรียนการสอนให้มีความเหมาะสม แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นส่วนสำคัญของการสะท้อนคิด

ขั้นที่ 4 ประเมินประสิทธิผล (Assessing : A) การประเมินผลการจัดกิจกรรมของกระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การประเมินนั้นคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยมีการประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน ประเมินจากการปฏิบัติงาน การสังเกตพฤติกรรม การสอบถาม

การสัมภาษณ์ ภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ชิ้นงานและแบบทดสอบโดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมิน ประกอบด้วยครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชน

จากกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานข้างต้น สามารถสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

กระบวนการจัดการเรียนรู้	นักวิชาการ					
	Bedri et al.	กนกพรพรณ์ หลงประดิษฐ์	วารณา โคตรพันธ์ และณัฐธิดาภรณ์ ชาตรี	วิเลธรณ์ ฤทธิคุปต์	ศรัทธา นัตรสรวิวงศ์	ผู้เขียน
การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม	✓					
การสะท้อนการเรียนรู้	✓		✓		✓	✓
การสรุปองค์ความรู้	✓					
การประยุกต์ใช้ความรู้	✓		✓			✓
กำหนดปัญหา		✓				
ทำความเข้าใจกับปัญหา		✓				
ดำเนินการศึกษาค้นคว้า		✓				
สังเคราะห์ความรู้		✓				
สรุปและประเมินค่าของคำตอบ		✓				
นำเสนอและประเมินผลงาน		✓				
ขั้นเตรียมการ/เตรียมความพร้อม			✓	✓	✓	✓
ขั้นวิเคราะห์ชุมชน			✓			✓
ขั้นเรียนรู้/กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้			✓	✓	✓	✓
ขั้นประเมินผล			✓	✓	✓	✓

จากการสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานข้างต้น สามารถสรุปเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน คือ เป็นการทำความเข้าใจและวิเคราะห์บริบทชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อเป็นฐานในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม คือ กำหนดประเด็นหรือคำถามหลักจากข้อมูลวิเคราะห์ชุมชนที่ท้าทายและกระตุ้นการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และใช้บุคคล ภูมิปัญญา ทรัพยากร และสถานที่ ในชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน

ขั้นที่ 4 ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ คือ ประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย รวมทั้งสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนา

ขั้นที่ 5 ประยุกต์และเผยแพร่ คือ ให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและเผยแพร่ผลงานในรูปแบบหลากหลาย

อคติทางวัฒนธรรม: กระบวนการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำในบริบททางการศึกษา

1. ความหมายของอคติทางวัฒนธรรม

อคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias) หมายถึง ทักษะคิดที่เป็นผลมาจากความรู้ ความเชื่อ ความรู้สึก ความคิดเห็นที่ไม่เป็นธรรม ไม่ยุติธรรมต่อคนหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งต่างวัฒนธรรม นำไปสู่การกระทำในเชิงการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ การเลือกปฏิบัติ การตีตราคนอื่น/สิ่งอื่นที่แตกต่าง อคติทางวัฒนธรรมที่พบเห็นได้มากที่สุดก็คือ อคติทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และสีผิว อคติทางเพศ อคติทางศาสนา/ความเชื่อ อคติทางการเมือง วยาคติหรือการเหยียดอายุ อคติต่อผู้ป่วยไข้ อคติที่นำเสนอผ่านสื่อการบูลลี่ในโรงเรียน เป็นต้น การเรียนรู้และเข้าใจคนอื่นที่แตกต่างอย่างเข้าใจ ยอมรับไปสู่ความสงบสุขของทุกสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง หลากหลาย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2568)

Banks (2013) กล่าวถึงอคติทางวัฒนธรรมว่า แนวโน้มที่บุคคลใช้ทัศนคติของตนเองตัดสินผู้คน ปฏิบัติหรือคาดหวังต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น โดยใช้ชุดค่านิยม ความเชื่อ ประสบการณ์ แบบแผนพฤติกรรมของวัฒนธรรมตนเองเป็นเกณฑ์ในการตัดสินผู้อื่น

ตามพจนานุกรม DEI dictionary (oxford-review.com) ได้นิยามคำว่า อคติทางวัฒนธรรม หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลตีความหรือประเมินปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยมาตรฐาน ค่านิยม และแบบแผนที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมของตนเองเป็นหลัก อคติในลักษณะนี้มักปรากฏในบริบทการทำงาน การศึกษา และสังคม ส่งผลให้บุคคลจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและได้รับผลลัพธ์ที่ไม่เท่าเทียม การทำความเข้าใจอคติทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการส่งเสริมความหลากหลาย ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม (Diversity, Equity, and Inclusion: DEI) เนื่องจากอคติรูปแบบนี้ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างสภาพแวดล้อมในองค์กรให้มีความครอบคลุมและให้ความเป็นธรรมต่อทุกคน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า อคติทางวัฒนธรรม หมายถึง แนวโน้มของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตีความหรือประเมินปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยมาตรฐาน ค่านิยม แบบแผนพฤติกรรม หรือแนวปฏิบัติทางสังคมในวัฒนธรรมของตนเอง ต่อวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากตนเอง นำไปสู่การกระทำในเชิงการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ การเลือกปฏิบัติ การตีตราคนอื่น/สิ่งอื่นที่แตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นอคติทางชาติพันธุ์ ศาสนา สีผิว เพศ วยาคติ อคติที่นำเสนอผ่านสื่อการบูลลี่ในโรงเรียน เป็นต้น

2. กระบวนการผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตามที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการผลิตเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมในสังคม โดยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การผลิต การเผยแพร่ การบริโภค และการผลิตซ้ำ ลักษณะของการผลิตซ้ำมี 2 รูปแบบ คือ การผลิตซ้ำขึ้นใหม่ แต่ความหมายคงเดิม และการผลิตซ้ำขึ้นใหม่ แต่นำเสนอความหมายใหม่

โดยหากกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สร้างความหมายให้คนในสังคมรับรู้รับทราบในมิติเชิงบวกกับวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น จะทำให้วัฒนธรรมเหล่านั้นได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น เช่น การผลิตซ้ำผ่านมิติทางการท่องเที่ยว เป็นการนำวัฒนธรรมมาเป็นสินค้า สร้างรายได้ต่อกลุ่ม สังคม และประเทศ อย่างไรก็ตาม ในทางกลับกัน หากกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สร้างภาพในเชิงลบต่อกลุ่มวัฒนธรรมของคนส่วนน้อยในสังคม จะกลายเป็นภาพที่คนส่วนใหญ่จดจำและรับรู้ร่วมกัน เช่น การมองว่าชาวเขาเป็นกลุ่มตัดไม้ทำลายป่า การมองว่านักเรียนกลุ่มชายขอบ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีความแปลกแยกออกจากนักเรียนที่เป็น

กลุ่มคนไทยด้วยภาษาพูด ความเชื่อ วิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อการเกิดปิดกั้นอัตลักษณ์กลุ่ม และสามารถทำให้อัตลักษณ์เหล่านั้นสูญหายไป

การผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบททางการศึกษา อาจส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ การกลั่นแกล้งในชั้นเรียน การลดทอนคุณค่าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และความไม่เป็นธรรมทางการศึกษาได้

3. ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และการศึกษา ดังเช่น

- ด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

“มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” (หน้า 4)

- ด้านความเสมอภาค

“มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน...การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำได้” (หน้า 8)

- ด้านการศึกษา

“มาตรา 54 รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” (หน้า 14)

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าว ถือเป็นแนวปฏิบัติที่ทุกคนจะต้องยึดถือและดำเนินการเพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำจนนำไปสู่อคติ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ถ้าเกิดอคติทางวัฒนธรรมขึ้นจะส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้นโยบายการพัฒนาหลักสูตร มิติการปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนทั้งของผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างครูกับผู้เรียน และโอกาสการเข้าถึงทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง (Nieto, 2010)

ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับบริบททางการศึกษาของไทยนั้น ดังเช่นการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูลลี่ในโรงเรียน: การคลี่คลายของนโยบายรัฐกับภาพสะท้อนอคติต่อความเป็นอื่นในสังคมไทยของธีรศักดิ์ สุขสันติกรม (2565) ส่งผลให้เกิดอคติทางวัฒนธรรมขึ้นทั้งในระดับ (1)ปัจเจกบุคคล การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมกรกลั่นแกล้ง ความรังเกียจเหยียดฉันท์ต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเพศ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม และเด็กที่มีความต้องการพิเศษนี้ อาจเป็นกระบวนการที่ถูกสังคมขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัยหรือการรับรู้ผ่านสื่อช่องทางต่างๆ ของบุคคลเองที่เป็นการสร้างระบบความเชื่อ ความคิด และทัศนคติที่มีต่อบุคคลที่มีความแตกต่างจากเรา ให้ตัวเราไม่สามารถก้าวผ่านอคติแห่งกับดักทางความคิดแบบคู่ตรงกันข้ามที่ว่าถ้ามี “พวกเรา” ก็ต้องมี “พวกเขา” ไปได้ และ (2) ระดับกลุ่ม ถือเป็นอคติที่สร้างและผลิตซ้ำในความหมายของความแตกต่างระหว่างบุคคลและกลุ่มที่ไม่สามารถยอมรับความแตกต่างหลากหลายได้ ส่งผลถึงการแสดงออกที่พยายามเบียดขับกลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกไปจากกลุ่มหรือสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการพูดจา การด่าทอ รวมถึงการทำร้ายร่างกาย โดยเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับพฤติกรรมกรกลั่นแกล้งของกลุ่ม ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่ถูกกระทำ ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการฆ่าตัวตายที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของกลุ่มที่แฝงไว้ด้วยอคติได้ในที่สุด

การศึกษาของสมชาย ศรีรักษ์ (2566) เรื่อง การศึกษาพัฒนาการ และการผลิตซ้ำของ “ความเกลียดชัง” ในสังคมไทย กล่าวว่า การผลิตซ้ำซึ่งความเกลียดชังในสังคมไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณะ การจัดสรร และการกระจายทรัพยากรและบริการของรัฐ โดยปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยที่นำไปสู่การเกิดอคติทางวัฒนธรรมได้นั้น แบ่งได้เป็น 6 ประเด็น คือ (1) ปัญหาการเข้าถึงระบบการศึกษาและการพัฒนาเยาวชน (2) ปัญหาการพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน (3) ปัญหาการแก้ไขปัญหาคาความยากจนและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (4) ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ (5) ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ และ (6) ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการแสดงความคิดเห็น

จากตัวอย่างงานศึกษา สะท้อนได้ว่า อคติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริบทการศึกษา เป็นกระบวนการผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม ซึ่งห้องเรียนและโรงเรียนจะเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายสูง เนื่องจากผู้เรียนมาจากหลากหลายภูมิหลัง ทั้งด้านภาษา เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม และประสบการณ์ชีวิต แต่ระบบการเรียนรู้ถูกจำกัดด้วยแนวคิดของการเน้นความเป็นหนึ่งเดียวของเนื้อหา กระบวนการ และรูปแบบ/วิธีการสอนมากกว่าการยอมรับความแตกต่าง ส่งผลให้หลักสูตร วิธีสอน และการประเมินผลจำนวนมากถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีอำนาจนำในสังคม ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มคนส่วนน้อยถูกลดทอนความสำคัญ สร้างความเหลื่อมล้ำ และจำกัดศักยภาพในการแสดงออกและการเรียนรู้ตามวิถีอัตลักษณ์ของตนเอง

สรุปได้ว่า ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษา อาจสร้างผลลัพธ์ให้ผู้เรียนบางกลุ่มถูกกีดกันออกจากสังคม เกิดการแบ่งแยกทางสังคม และการเรียนรู้ที่ไร้ความหมายมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมกลุ่มย่อยในสังคม ซึ่งการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กลายเป็นวิธีการที่สามารถนำมาทำความเข้าใจบริบททางสังคมที่หลากหลายให้กับผู้เรียนจากประสบการณ์จริง การลงมือทำ และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยสังเคราะห์มาจากแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และอคติทางวัฒนธรรม สามารถนำเสนอได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (Exploring and Analyzing)
- ขั้นที่ 2 กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (Defining Issue with Question Power)
- ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Learning with Community Resources)
- ขั้นที่ 4 ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ (Evaluating and Reflecting)
- ขั้นที่ 5 ประยุกต์และเผยแพร่ (Applying and Disseminating)

ภาพที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

โดยสามารถสังเคราะห์กิจกรรม บทบาทครู และบทบาทผู้เรียนในแต่ละขั้นตอนเพื่อนำสู่การลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมได้ ดังนี้

1. สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (Explore and Analyze)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการทำความเข้าใจและวิเคราะห์บริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

1.1) กิจกรรม “ศึกษาชุมชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ผู้เรียนลงศึกษาภาคสนามประสบการณ์จริง

1.2) กิจกรรม “วิเคราะห์ข้อมูล” มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาชุมชน โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนด้วยเครื่องมือ SWOT, Timeline

2. กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (Define Issue with Question Power)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการกำหนดประเด็นหรือคำถามหลักจากข้อมูลวิเคราะห์ชุมชนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

2.1) กิจกรรม “ตั้งคำถามนำการเรียนรู้” มีจุดมุ่งหมายเพื่อระบุประเด็นปัญหา และพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเชิงเหตุผล โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการกำหนดคำถาม การระดมสมอง และอภิปรายกลุ่มร่วมกันเพื่อคัดเลือกคำถามสู่การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน เช่น ประเด็นความเชื่อและค่านิยมที่ส่งผลกระทบต่อคติ เหตุการณ์ที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

3. การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Learning with Community Resources)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และใช้บุคคล ภูมิปัญญา ทรัพยากร และสถานที่ ในชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

3.1) กิจกรรม “ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการลงพื้นที่เรียนรู้ในชุมชนจริง เชื่อมโยงข้อมูลกับคำถามหลักที่ร่วมกันกำหนดขึ้นในขั้นตอนก่อนหน้า

4. ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ (Evaluate and Reflect)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย รวมทั้งสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมในขั้นนี้ ประกอบด้วย

4.1) กิจกรรม “ประเมินผล” มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการเรียนรู้จากข้อมูลในชุมชน โดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการประเมินผลใน 3 ลักษณะ คือ ครูเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินตนเอง และเพื่อนเป็นผู้ประเมิน

4.2) กิจกรรม “บันทึกสะท้อนคิด” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนมุมมองและเจตคติที่มีต่อวัฒนธรรมของชุมชนที่ลงศึกษาตามประเด็นที่กำหนด โดยลักษณะกิจกรรมให้ผู้เรียนเขียนลงในบันทึกสะท้อนย้อนคิดการเรียนรู้ และการตอบคำถามที่สะท้อนเจตคติ เช่น ทำไมเราจึงมองคนต่างวัฒนธรรมแตกต่างจากเรา ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างส่งผลกระทบต่อเจตคติอย่างไร เป็นต้น

5. ประยุกต์และเผยแพร่ (Apply and Disseminate)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและเผยแพร่ผลงานในรูปแบบหลากหลาย กิจกรรมในขั้นนี้ ประกอบด้วย

5.1) กิจกรรม “วัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนร่วมชั้นเรียน โดยให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน และจัดกิจกรรมในชั้นเรียนที่สะท้อนการลอคอดคติทางวัฒนธรรม

5.2 กิจกรรม “เผยแพร่สู่ชุมชนผ่านโครงการบริการสังคม” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนกับชุมชน โดยผู้เรียนนำข้อมูลคืนสู่ชุมชนเพื่อรับการปรับปรุงและตรวจสอบจากคนในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อมีการตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้เรียนนำข้อมูลมาปรับแก้ไขในรายงานผลการศึกษาและทำสื่อเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลาย

กระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมในแต่ละขั้นการเรียนรู้ข้างต้น สามารถนำมากำหนดบทบาทผู้สอนและบทบาทผู้เรียนได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรม	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
1. สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน	1. ศึกษาชุมชน 2. วิเคราะห์ข้อมูล	1. ผู้สอนให้ความรู้เรื่องการศึกษาร่วม และการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนด้วยเครื่องมือประเภทต่างๆ 2. ผู้สอนกำหนดให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูลชุมชนในชั้นเรียน 3. ประสานชุมชนที่จะให้ผู้เรียนลงปฏิบัติการเก็บข้อมูลในเบื้องต้น 4. ผู้สอนจัดเตรียมรถรับส่งผู้เรียนในการศึกษาภาคสนาม	1. ฝึกปฏิบัติวิธีการเก็บข้อมูลชุมชนในชั้นเรียน 2. ลงภาคสนามเก็บข้อมูลชุมชนอย่างมีระบบ 3. บันทึกข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน
2. กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม	1. ตั้งคำถามนำการเรียนรู้	1. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกตั้งประเด็นคำถามข้อมูลและวัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน 2. ช่วยตรวจสอบความเหมาะสมของประเด็นคำถาม	1. วิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและเสนอประเด็นคำถาม 2. ตั้งคำถามหลักเพื่อเป็นเป้าหมายการเรียนรู้ 3. อภิปรายประเด็นคำถามร่วมกัน
3. การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	1. ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	1. ประสานชุมชนที่จะให้ผู้เรียนลงปฏิบัติการเก็บข้อมูลในเบื้องต้น 2. กำหนดประเด็นเบื้องต้นในการเก็บข้อมูลให้กับผู้เรียน 3. ช่วยผู้เรียนเชื่อมโยง	1. สร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นกับชุมชน 2. กำหนดบทบาทอย่างเปิดเผย 3. ปฏิบัติการเก็บข้อมูลชุมชนตามประเด็นที่

กระบวนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรม	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
		ประเด็น 4. ผู้สอนจัดเตรียมรถรับส่งผู้เรียนในการศึกษาภาคสนาม	กำหนด 4. แบ่งประเด็นการเก็บข้อมูลกันภายในกลุ่มตามแผนที่กำหนดไว้ 5. สรุปข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด
4. ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้	1. ประเมินผล 2. บันทึกสะท้อนคิด	1. ผู้สอนประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน 2. กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนมุมมองของผู้เรียนเป็นรายบุคคล	1. ผู้เรียนประเมินผลงานตนเองและเพื่อน 2. สะท้อนมุมมองการลดอคติทางวัฒนธรรมรายบุคคลผ่านการให้สัมภาษณ์กับผู้สอน และเขียนลงในบันทึกสะท้อนคิด
5. ประยุกต์และเผยแพร่	1. วัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน 2. เผยแพร่สู่ชุมชนผ่าน “โครงการเชิงบริการสังคม”	1. ตรวจสอบข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน จากการนำเสนอในชั้นเรียนผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ที่สะท้อนการลดอคติทางวัฒนธรรม 2. ประสานชุมชนในการคืนข้อมูลสู่ชุมชน	1. สร้างสรรค์ผลงานจากข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้จากชุมชนด้วยการจัดทำสื่อเผยแพร่ข้อมูลความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชุมชน 2. นำเสนอผลการเรียนรู้กลับคืนสู่ชุมชน 3. จัดทำโครงการลดอคติทางวัฒนธรรมในโรงเรียนจากข้อมูลชุมชนเพื่อความเข้าใจและลดอคติทางวัฒนธรรม

จากตารางที่ 2 สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้สอนและผู้เรียนในกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ชัดเจน ในทางหนึ่ง ผู้สอนจะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน จะทำให้ผู้เรียนได้รับการหนุนเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้ได้มากขึ้น เฉกเช่นเดียวกัน ผู้เรียนเองก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนเจตคติเชิงลบในความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำด้วยสื่อต่างๆ สู่การลดอคติทางวัฒนธรรมได้

ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานต่อการลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

จากกระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม บทบาทผู้สอน และบทบาทผู้เรียนที่นำเสนอขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1) การพัฒนาความเข้าใจในมิติของความต่างทางวัฒนธรรม

โดยการให้ผู้เรียนรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพผู้อื่น การเห็นคุณค่าของความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการสื่อสารความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์เพื่อเป็นการลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมให้กับสาธารณะชนได้รับทราบ และนำไปปฏิบัติตนในสังคมที่หลากหลายได้ ซึ่งเป็นการพาผู้เรียนออกจากกรอบคิดแบบวัฒนธรรมตนเองเป็นศูนย์กลาง (ethnocentrism)

2) การลดอคติทางวัฒนธรรมและความตึงเครียดทางสังคม

การจัดการเรียนรู้โดยผ่านการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงทางวัฒนธรรม จะมีผลต่อการลดความเกลียดชัง หรือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความแตกต่างในมิติต่างๆ เช่น เพศ ความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจได้ดีขึ้น และที่สำคัญจะทำให้ลดการเหมารวม (stereotype) และไม่ตัดสินผู้อื่นด้วยกรอบความคิดของตนเอง

3) การสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บน “เสียงของชุมชน”

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านเรื่องราว ประสบการณ์ และมุมมองคนในชุมชน ซึ่งผู้เรียนจะเข้าใจโลกจากหลายมิติ ลดการผลิตซ้ำชุดความรู้เดิมที่อาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและอคติตามมาได้

4) ส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (empathy)

การลงพื้นที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นวิถีชีวิตชุมชนที่แตกต่าง โดยเห็น “ความเป็นมนุษย์” ที่เสมอภาคกันของคนอื่นกับตนเองมากขึ้น

5. ความตระหนักถึงอคติที่ตนเองมีแบบไม่รู้ตัว

การเรียนรู้ชุมชนและสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพบข้อมูลที่อาจมีความแตกต่างจากที่ตนเองเคยเชื่อถือมาก่อน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการทบทวนอคติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตนเองผ่านกระบวนการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องยาวนาน และค่อยๆ ลดลงได้

บทสรุป

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้นตอนนั้น เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์จริงนำไปสู่การทบทวนอคติที่มีอยู่ในตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เกิดความเห็นอกเห็นใจ ยอมรับในความแตกต่าง และตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง โดยมีผลลัพธ์ คือ การลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในชั้นเรียนและสังคมภายนอก พร้อมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1) แบบจำลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 5 ขั้นตอน เพื่อ “ลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม” โดยเฉพาะ ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเรียนรู้ชุมชนโดยทั่วไปแต่เป็นการออกแบบเจาะจงเพื่อเป้าหมายในการลดอคติทางวัฒนธรรมในบริบทห้องเรียนสังคมศึกษา

2) กรอบแนวคิดบูรณาการ “CBL–Constructivism–Cultural Bias” ที่เชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในชุมชนและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สามารถใช้เป็น “กลไกตัดตอน” (disruption) ต่อวงจรการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในห้องเรียนได้

3) การอธิบาย “อคติทางวัฒนธรรมในโรงเรียน” ในฐานะกระบวนการผลิตซ้ำโครงสร้างความเหลื่อมล้ำมาเชื่อมกับตัวอย่างปัญหาจริงในระบบการศึกษาไทย เช่น การบูลลี่ในโรงเรียน การออกแบบหลักสูตร การสอน และการประเมินที่ยึดบรรทัดฐานของกลุ่มวัฒนธรรมกระแสหลัก ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอคติทางวัฒนธรรมมิใช่เพียงทัศนคติระดับปัจเจก แต่เป็น “โครงสร้างทางสังคม-การศึกษา” ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านหลักสูตร นโยบาย และความสัมพันธ์ในห้องเรียน ซึ่งเป็นฐานเชิงทฤษฎีใหม่สำหรับการออกแบบการเรียนรู้ด้วย CBL

เอกสารอ้างอิง

- กนกทรัพย์ หลงประดิษฐ์. (2560). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมู่ 3 บางมดเรื่องการส่งเสริมวิสาหกิจท่องเที่ยวเชิงเกษตรผ่านการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานของนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี].
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กุลิสรา จิตรขญาณิช. (2565). การจัดการเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล. (2565). การบูลลี่ในโรงเรียน: การคลี่คลายของนโยบายรัฐกับภาพสะท้อนอคติต่อความเป็นอื่นในสังคมไทย ส่องอดีต 2 ความเป็นมนุษย์ในภูมิทัศน์อคติไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์การมหาชน.
- นิภาพรณ เจนสันติกุล. (2564). กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: บทสะท้อนจากประสบการณ์และการเรียนรู้. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน, 2(3), 80-82.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2563). การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 5). มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- รติมา สิงห์โชติสุขแพทย์. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความรู้สึกลึกซึ้งในความเป็นพลเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วรรณภา โคตรพันธ์ และณัฐธิดาภรณ์ ชาตรี. (2567). การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนของนักศึกษาครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11(1), 559-573.
- วรเดช จันทรศร. (2557). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีโลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 11(3), 179-191.
- ศราวุฒิ ช่วยเงิน. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บนเว็บแอปพลิเคชันโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้อิงประสบการณ์และชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

- ศรีวรรณ ฉัตรสุริยวงศ์. (2557). *กระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์* [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- ศศิธร เวียงวะลัย. (2556). *การจัดการเรียนรู้*. โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2568). *อดีตทางวัฒนธรรม*. <https://culturio.sac.or.th/content/1199>
- สมชาย ศรีรักษ์. (2566). *การศึกษาพัฒนาการ และการผลิตซ้ำของ "ความเกลียดชัง"*. รายงานการวิจัย. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- อุเทน วาหา และคณะ. (2561). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้และทฤษฎีการสร้างความรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการสื่อสารของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วารสารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา. 29(1), 16.
- Beakley, B. A., Yoder, S. L., & West, L. L. (2003). *Community-based instruction: A guidebook for teachers*. Council for Exceptional Children.
- Bedri et al. (2017). Community-Based Learning: A Primer. *Irish Journal of Academic Practice*. 6(1), 22.
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Nieto, S. (2010). *The light in their eyes: Creating multicultural learning communities* (10th anniversary ed.). Teachers College Press.
- Senyshyn, R. M. (2002). *Cross-cultural competencies in international management curricula: A Delphi study of faculty perspectives* (Doctoral dissertation, The University of Tennessee, Knoxville). ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Zakaria, N. (2000). *The effects of cross-cultural training on the acculturation process of the global workforce*. *International Journal of Manpower*. 21(6), 492-510.